

Södertörns högskola | Interkulturell lärarutbildning mot Förskola,
kombinationsutbildning Utbildningsvetenskap C 30 hp Examensarbete
15 hp höstterminen 2013

Genus i bilderboken

– En analys av hur karaktärerna framställs i tre
bilderböcker

Av: Kerstin Sjöström
Susanne Hultin Eriksson
Handledare: Iwo Nord

Sammanfattning

Titel: Genus i bilderboken – En analys av hur karaktärerna framställs i tre bilderböcker

Författare: Kerstin Sjöström och Susanne Hultin Eriksson

Handledare: Iwo Nord

Höstterminen 2013

Bilderboken är barnens första kontakt med litteraturens värld. Syftet med vår studie är att undersöka hur barn och vuxna gestaltas i bilderboken, sett ur ett genusperspektiv. Vår ambition är att kritiskt granska hur flickor och pojkar, män och kvinnor presenteras avseende egenskaper och utseende. Vi undersöker också närmare hur text och bild kompletterar varandra och genomför en kvalitativ text- och bildanalys. Vi använder Nikolajevs (2000) analysmodell för bilderböcker och tidigare forskning som redan finns inom ämnet.

I vår uppsats har vi klargjort begreppen som rör genus: genus, kön, jämställdhet och bilderboken. Vi har också synliggjort och beskrivit vilka könsmonster som finns i respektive bok. För att nå fram till vårt resultat har vi granskat tre bilderböcker som är utgivna under 2000- talet. Utifrån analysen har vi upptäckt att det fortfarande finns stereotypa roller i böckerna. Likaså när det gäller miljö, kläder och accessoarer hos karaktärerna i böckerna. I alla tre böckerna kunde vi dock ana ett spår av genusmedvetenhet och viljan att ifrågasätta tydliga könsmonster.

Nyckelord: genus, könsroller, jämställdhet, bilderboken.

Abstract

Titel: Gender in the picture book– An analysis of how the characters are portrayed in the three picture books

Authors: Kerstin Sjöström och Susanne Hultin Eriksson

Supervisor: Iwo Nord

Semester: Autumn 2013

The picture book is the children's first contact with the world of literature. The aim of our study is to look at how children and adults are portrayed in the picture book, from a gender perspective. Our aim is to critically examine how girls and boys, men and women are presented when it comes to both characteristics and appearance. Our research also focuses on how the text and images complete each other and we conduct a qualitative text and image analysis. We use Nikolajevs (2000) analytical model for picture books and previous research that already exists within the subject.

In our paper we have clarified the concepts related to gender: gender, gender roles, gender equality and the picture book. We have also emphasized and described which gender patterns are found in each book. In order to obtain our results, we have examined three picture books that were published during the 2000s. Based on the analysis, we discovered that there are still stereotypical roles in the books. This also counts for the environment, clothes and accessories of the characters in the books. In all three books, however, we could also see some gender awareness and the willingness to question clear gender patterns.

Keywords: gender, gender roles, gender equality, the picture book.

Innehållsförteckning

1. Inledning/Bakgrund	1
1.1 Syfte	2
1.2 Frågeställningar	2
2. Begrepp, teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning	2
2.1 Genus	3
2.2 Hur skapar vi kön?	5
2.3 Jämställdhet	8
2.4 Genus i bilderboken	9
3. Bilderboken	12
3.1 Miljö	13
3.2 Bild	14
3.3 Text	14
3.4 Personskildringar i bilderboken	15
4. Barnbokens historia i Sverige	16
5. Metod	18
5.1 Ansvarsfördelning	18
5.2 Kvalitativ forskning	18
5.3 Hermeneutiken	18
5.4 Bilderböcker vi analyserar	19
6. Analys och resultatredovisning	19
6.1 Kenta och barbisarna.	20
6.2 Vår reflektion	26
6.3 Kalle som lucia.	27
6.4 Vår reflektion	33
6.5 Så gör Prinsessor	34
6.6 Vår reflektion	37
7. Slutdiskussion	38
8. Referenslista	
8.1 Analysreferenser	

1. Inledning/Bakgrund

I vårt arbete som pedagoger är ett av målen enligt läroplanen att motarbeta traditionella könsmonster och en möjlighet att göra det är när vi har lässtund med barnen på förskolan. Vi har ett stort intresse för genusfrågor och barnlitteratur. Det är viktigt som pedagog att arbeta med barnlitteratur, för bilderboken har en stor plats inom förskolans verksamhet. Genom bilderboken anser vi att det är lättare att diskutera de olika karaktärerna som förekommer i berättelsen. Ett sätt som vi har uppmärksammat är att barnen lär sig känna världen genom böcker, först genom pekböcker och sedan sagor och bilderböcker. Vi menar att på så sätt skaffar sig barnen genom barnlitteraturen förebilder och lär sig hur de ska uppträda i olika situationer. Barnböcker anser vi öppnar dörrar till nya världar som ger barnen nya upplevelser och hjälper dem i vardagen. Böckerna kan även ge barnen känsla av att känna igen sig via karaktärerna. Samtidigt menar vi att barnen kan formas och påverkas i sitt identitetsskapande av bilderböckerna. Därför är det viktigt att använda barnlitteraturen på förskolan för att förebygga stereotypa könsroller. I vårt examensarbete vill vi analysera bilderboken ur ett genusperspektiv.

Dramapedagogen Magdalena T Granholm och genusvetaren Eva Helen skriver i sin bok *På genusäventyr* (2007) att det behövs kunskap och reflektion för att förutse vilka omedvetna normer, krav och förhoppningar vi har på flickor och pojkar. De frågar också hur pedagogerna kan se individen utan att först se ett kön och traditionella könsmonster (Helen & T Granholm 2007, s. 7). Likaså anser litteraturvetaren Lena Kåreland och Agneta Lindh-Munther lektor i barn och ungdomskunskap i *Modig och stark – eller ligga lågt* (2005) att det finns för få undersökningar som utifrån ett genusperspektiv bearbetar barnlitteraturen i förskolan (Kåreland & Lindh-Munther 2005, s. 54). Genusforskaren Kajsa Svaleryd påpekar i *Genuspedagogik* (2002) vikten av att barn ska utifrån sina egna förutsättningar skapa sina egna identiteter. I kulturen finns det givna ramar för flickor och pojkar och det är upp till oss pedagoger att motverka dessa traditionella könsmonster. Svaleryd menar att det är barnens val av intressen som vi ska stödja och uppmuntra (Svaleryd 2002, s. 44). De erfarenheter vi har är att innehållet i de flesta barnböcker som vi har tillgång till i förskolan påverkar våra barn till att behålla de traditionella könsmonster som finns i samhället. Vi anser att det är när barnen är små som det finns större möjligheter att ändra på stereotypa könsroller. Redan på BB indelas de små barnen av oss vuxna i vad som är flick- respektive pojkaktigt och behandlas olika. Vi pedagoger kan inte

påverka hur könsrollerna formas i hemmen men i förskolan kan vi bemöta flickor och pojkar på lika villkor oavsett kön.

Lennart Hellsing skriver i *Tankar om barnlitteraturen* (1999) om barnboken som ett uppfostringsmedel det vill säga att barnboken kan bidra till att bygga upp önskvärda föreställningar om den enskildes förhållande till sin omgivning men även gestalta om relationer människor mellan (Hellsing 1999, s. 26-27). Vi har sett att många pedagoger fortfarande använder bilderboken som ett läromedel där gamla traditionella samhällsideal förmedlas om hur pojkar och flickor ska vara och hur det fortfarande ser ut i samhället med typiska könsroller. Eftersom vi är av den uppfattningen att det fortfarande finns ett behov av reflektion på detta tema är vi särskilt intresserade av hur bilderböckerna som vi tolkar kan vara skrivna ur ett så kallat genusperspektiv.

1.1 Syfte

Syftet med vår uppsats är att ur ett könsrollsperspektiv belysa hur pojkar och flickor framställs i samtida bilderböcker. Vi har valt tre bilderböcker vilka som vi uppfattar det, är skrivna med avsikt att utmana traditionella könsroller. Vi kommer att analysera dessa tre utifrån genus teorier. Vår erfarenhet av bilderböcker är att författarens text ofta inte stämmer överens med bilderna. Vårt mål är att granska hur de tre bilderböckerna framställer könsroller och även hur bilderna bekräftar, utmanar eller omförhandlar de traditionella rollerna. Vårt andra syfte är att undersöka hur flickor och pojkar agerar i olika situationer och hur manligt och kvinnligt förmedlas i böckerna.

1.2 Frågeställningar

- Kan vi fortfarande se stereotypiska mönster i bilderboken?
- Hur beskrivs pojkar och flickor utifrån ett genusperspektiv i bilderboken?
- Hur är förhållandet mellan det visuella och texten i bilderboken?

2. Begrepp, teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning

I det kommande avsnittet kommer vi att behandla relevant forskning kring vårt ämne och redogöra för viktiga begrepp såsom genus, könsroller och jämställdhet samt klargöra vad en bilderbok är ur ett genusperspektiv.

2.1 Genus

Genus är till skillnad från biologiskt kön, socialt konstruerat. Utifrån genusteorin uppfostras vi till pojkar respektive flickor. Genuspedagogen Christian Eidevald beskriver i sin bok *Det finns inga tjejbestämmare – Att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek* (2009) att kön är biologiskt fastställt och han menar att genus är ett begrepp som beskriver något som är socialt konstruerat. Han hävdar att genus är det sociala könet eller det som går under namnet kvinnligt och manligt (Eidevald 2009, s. 20). På samma sätt menar Helen Thomsson och Ylva Elvin-Nowak i sin bok *Att göra kön – om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män* (2003) att kön är något vi gör genom att införlivas i olika slags förhandlingar livet igenom. I alla relationer och möten med andra människor såsom skolor, privatliv och arbetsplatser slipas och påverkas vi av det traditionella könstänkande. På så sätt ger vi varandra en bekräftelse på att vi antingen är man eller kvinna och det ger en viss trygghet (Thomsson & Elvin-Nowak 2003, s.17).

Stereotyp är en generell uppfattning om utmärkande egenskaper hos alla som tillhör en viss grupp. Genusforskaren Yvonne Hirdman beskriver i sin bok *Genus – om det stabilas förändliga former* (2010) att stereotypa föreställningar om kvinnor respektive män är att kvinnan representerar mjukhet, känslsamhet, svaghet, passivitet med mera. Manlighet menar Hirdman förstås som att mannen är hård, stark, aktiv och kan starkt argumentera för vad de anser är rätt. Hirdman anser att det fortfarande är manlighet som är normen som står över den kvinnliga. På så sätt är det fortfarande en mall och en genusordning (Hirdman 2010, s. 16). Oddbjorn Evenshaug och Dag Hallen som båda är forskare och lärare skriver i *Barn- och ungdomspsykologi* (2001) att könsidentiteten handlar om uppfattningen och upplevelsen av ens biologiska natur som pojke eller flicka. Barnen får i tidig ålder en genusordning där det finns sociala förväntningar och krav i samhället som riktas mot de två könen. De belyser att små barn uppvisar stereotypiska könsrollsuppfattningar som till exempel att flickor leker med dockor och är hjälpsamma medan pojkar leker med bilar och bygger med klossar (Evenshaug & Hallen 2001, s. 286). På samma sätt skriver genusforskaren Susanne Rithander i *Flickor och pojkar i förskolan. Hjälpredor och rebeller* (1991) att varje kultur har en föreställning om genus och även ett igenkännande som till exempel kläder, saker, egenskaper och rörelsemönster som tillåter de så kallade könsrollerna. Hon menar att historiskt sett så har manligt och kvinnligt en social historia som fortfarande påverkar. Men samtidigt belyser hon att könsrollerna utformas i de sociala situationerna och den

tidsanda vi lever i, samt i möten med andra människor i vår vardag. De kulturella könsrollerna är därför föränderliga (Rithander 1991, s. 8-9).

Vad menas då med begreppet genus och varför är det ordet så viktigt? Hirdman redovisar vad begreppet står för. Genus är latin och betyder slag, släkte, sort, och kön. Genus är något som ska få oss att förstå och reagera på det vi tidigare inte har sett (Hirdman 2010, s.11). Begreppet genus behövs enligt Hirdman för att kunna få insikt om hur vi samtalar om kön och då får vi en ökad förståelse om genus och det är inte bara de kroppsliga olikheterna utan även tankar kring vad som är kvinnligt och manligt och därför känns ordet som en viktig kunskap som kan befria gamla traditionella mönster (Hirdman 2010, s.16). Svaleryd beskriver att ”begreppet genus fokuserar på *relationen* mellan könen, mäns och kvinnors beteende, sysslor och vad som anses kvinnligt och manligt”. Det handlar om hur vi uppfattar vår könstillhörighet, på samma gång som vi försöker handskas med hur vi som regel delas upp i två grupper, det vill säga kvinnligt och manligt. Svaleryd fortsätter att skriva att genus innefattar vårt kulturella arv och det som det sociala systemet format oss till (Svaleryd 2002, s. 29). Författarna Helen och T Granholm och Kåreland instämmer i vad Svaleryd skriver om skillnaden mellan det biologiska könet och genus som är det sociala könet. De menar att genus är hur människor formas och hur kvinna och man avspeglar sig i samhället. Genus är en social konstruktion och den är i en ständig process som ofta skiftar och skapas i samspel mellan individen och dess omgivning (Helen & T Granholm 2007, s. 6, Kåreland 2005, s. 11).

Författaren Britta Olofsson har i *Modiga prinsessor & ömsinta killar* (2007) med en ordlista på centrala begrepp i genuskunskap och där står följande om genus:

Ett tämligen nytt begrepp som uppstod i början av 1980-talet och avser det sociala könet.

Föreställningen att mäns och kvinnors skilda beteenden är en social konstruktion och inte kan härledas till biologiska skillnader. Istället spelar inläringen med fina kulturella och sociala förväntningar en stor roll (Olofsson 2007, s. 118).

Kåreland hänvisar till forskaren Alison Jones som skriver att flickor blir ”flickor” och pojkar ”pojkar” via deltagande i ett socialt spel där de får lära sig hur man ska vara och bete sig. Barnen lär sig tidigt att rätta sig efter det gällande könsmonster och könskoderna. Kamrater som är jämnåriga får en betydelse i skapandet av vad som är en flicka eller pojke och då spelar det ingen roll vad familjen eller andra vuxna anser (Kåreland 2005, s. 10). Dessutom menar Kåreland att

genusordningen har en påverkan på våra drömmar, förväntningar och önskningar om vad som är kvinnligt och manligt. I sociala relationer är det ett ständigt omskapande och förhandlande i samspelet mellan människor och dess omvärld. Genusordningen är fortfarande en inlärd och bunden relation till den historiska och den kulturella omgivningen (Kåreland 2005, s. 11). På liknande sätt skriver författaren Kajsa Wahlström i *Flickor o pojkar och pedagoger* (2003) att genus handlar om vilka förväntningar vi har på pojkar och flickor, medvetet eller omedvetet, oftast omedvetet. Genom vårt förhållningssätt mot barn skapar vi flickor och pojkar (Wahlström 2003, s. 18-19). Av detta skäl menar hon att pojkar tillåts ta för sig medan flickor hänvisas att stå tillbaka. Ett barns beteende är framförallt ett svar på vuxenvärldens bemötande (Wahlström 2003, s. 44). Flickor berövas möjligheten att bland annat visa mod och tro på sig själv och pojkarna berövas möjligheten att utveckla empati och relationer (Wahlström 2003, s. 8).

2.2 Hur skapar vi kön?

Det finns en tydlig rollfördelning mellan flickor och pojkar och vi vuxna bidrar till att upprätthålla diskriminerade mönster menar Thomsson och Elvin-Nowak de konstaterar vidare att varje gång som våra förväntningar får oss att behandla barn olika könsdiskussionen om vad som är manligt och kvinnligt och dessa begrepp förknippar många människor med något som finns inom oss, något som finns i vår identitet. Det är emellertid enligt Thomsson och Elvin-Nowak könet vi föds med som vi senare utvecklar till vår personlighet. Samtidigt påpekar de att det finns könsteoretiker som anser att ingen människa föds kvinnligt eller manligt, vi föds med olika könsorgan som gör att omgivningen ser oss som man eller kvinna. Kategorierna manligt och kvinnligt är mycket betydelsefulla och sätter sin prägel på allt vi är med om och även hur vi uppför oss och hur vi behandlas av omgivningen. De framhåller också att intressen kategoriseras som manligt och kvinnligt (Thomsson & Elvik-Nowak 2003, s. 21-22). Mot den bakgrunden påtalar Olofsson att kön är den viktigaste egenskapen när det gäller att sortera människor i grupper, det är viktigare än både ålder, religion och etnicitet. Hon beskriver den obehagliga känslan som uppkommer när vi inte riktigt är säkra på om det är en man eller kvinna som står framför oss (Olofsson 2007, s. 23).

Bronwyn Davies som är forskare i samhällsvetenskap beskriver i sin bok *Hur flickor och pojkar gör kön* (2003) att i vårt samhälle har könet genom historien haft en tydlig uppdelning mellan män och kvinnor. Denna delning är oförändlig och håller i sig där manligt respektive kvinnligt

tilldelas en central roll i människans identitet (Davies 2003, s. 9). Samtidigt skriver socialantropologen Fanny Ambjörnsson i *Vad är queer* (2006) att man ser kön som en konstruktion och ur detta perspektiv skriver hon att det biologiska könet ofta är förknippat med könsorgan och kroppsform. Detta gör att det biologiska könet får konsekvenser på grund av våra sociala och kulturella uppfattningar om vad biologiskt kön är. Ambjörnsson är av samma mening som Judith Butler (1990, 1993) som är negativ till uppdelningen av kön och genus, biologiskt och socialt. Hon menar att användningen av genusbegreppet är för att belysa kulturens påverkan och av den orsaken kan det få en utveckling som kan leda till en föreställning om att det existerar en naturlig kvinnlighet och även en naturlig manlighet bakom det som är konstruerat. Enligt Ambjörnssons förklaringar åsyftar Butler på att inte bara genus men också kön är en följd av våra föreställningar om vad kön bör vara. Men enligt Butler, finns det inte ett naturligt underliggande begriplig kön som formar det sociala och kulturella levnadssättet hos oss människor (Ambjörnsson 2006, s. 110).

Samtidigt menar sociologen Robert W. Connell i *Maskuliniteter* (2008) att det finns en obeslutsamhet om begreppet genus och istället mixar vi samman könsroller och olikheter mellan könen. Han påstår att genus är ett sätt att organisera olika erfarenheter gemensamt i vardagslivet i förhållande med andra människor. Fortfarande är genusprocessen en struktur där vi lever kvar i gamla traditionella mönster där kroppsliga genuskillnader och genuslikheter existerar. Connell menar vidare att könsroller eller genus är ett kulturellt resultat av de biologiska skillnaderna. Genus är en social erfarenhet och kompetens som hela tiden refererar till kroppar och det kroppar gör; det är inte socialt praktiskt begränsad till kroppen utan han menar att genus existerar därför att biologin inte bestämmer det sociala. En förändring av genus förmodar Connell kommer att ske så fort som dessa könsmaktförhållanden omvandlas till nya förväntningar på män respektive kvinnor (Connell 2008, s. 109-110).

Eidevald ger i sin avhandling exempel på hur man kan förstå kön i relation till och vilken innebörd det kan ha utifrån vilket förhållningssätt man intar. Ett synsätt förmedlar könet som något biologiskt förutbestämt, medan genus då blir den sociala inverkan på den biologiska skillnaden. På samma sätt skriver Thomsson och Elvin-Nowak att vi föds till pojke eller flicka och likaså föds vi till att leva som en maskulin eller feminin människa. Vidare beskriver de att feminin betyder enligt uppslagsboken ”kvinnlig, av honkön” och maskulin betyder ”manlig av hankön”. Flickor och pojkar föds till en miljö där normer beskriver att kvinnor ska vara feminina och män maskulina (Thomsson & Elvin-Nowak 2003, s. 25).

Barn föds in i en värld som är uppdelad med könsbestämda strukturer där barnet antingen är flicka eller pojke. Även om man förbiser könsorganen är det lätt att konstatera vilket kön barnet har. Människor visar sin könsidentitet med yttre faktorer som kläder och agerande men även hur de lever sina liv inom ramen av normer och hur de efterföljs. Barnen har då blivit omedvetet påverkade av vilket kön det tillhör och då spelar det ingen roll om de får en frihet till att välja ett gränsöverskridande beteende, utan barn vill bli igenkända i den norm som anses var normal i den rådande kulturen (Davies 2003, s. 186). Vidare menar Davies att teorin om socialisation och könsroller bygger på att det finns en biologisk grund som skiljer mellan könen. Barn lär sig genom att de vuxna har föreställningar om hur de olika könsrollerna ska socialisera in barnen i de fack de tillhör. Det gör att barnen känner att de måste upprätthålla sin könsroll inför föräldrar, kompisar och media bland annat (Davies 2003, s. 17).

Davies lyfter fram att egenskaper som kvinnligt och manligt inte är medfödda egenskaper hos människan utan de är förväntade egenskaper som flickor och pojkar ska uppfylla. Därmed blir det feminina och maskulina en förutsättning för tillvaron och ett mönster för hur vi ska leva. Davies menar att barn lär sig i tidig ålder de roller som de förväntas ha och som konstrueras av samhället för att passa in inom ramen för det rådande sociala ordningen (Davies 2003, s. 27). Likaså påstår Evenshaug och Hallen att redan vid två- till treårsåldern upptäcker barnen att det i deras omgivning finns män, kvinnor, flickor och pojkar. Barnen har även upptäckt att mammor har bröst och pappor har snopp och kan beskriva sig själva som ”pojke eller flicka”. Men Evenshaug och Hallen påtalar att under den första förskoletiden är barnens begrepp om kön förhållandevis osäkert för de kan bland annat se en pojke i kjol och barnen förmodar då att det är en flicka. Vidare antyder de att när barnen närmar sig fem- till sjuårsåldern har barnen fått en förståelse och en uppfattning om vad kön är och att det blir det samma oberoende om till exempel klädsel eller hår förändras ((Evenshaug och Hallen 2001, s. 286).

Birgitta Odelfors fil.dr i pedagogik beskriver i sin bok *Förskolan i ett könsperspektiv. Att göra sig sedd och hörd* (1998) hur barn anpassar sig och arbetar aktivt för att bli den flicka eller pojke som de tror sig få mest utbyte av att vara. De strävar efter att upprätthålla sina könsroller och det könsmonster som råder (Odelfors 1998, s. 12-13). De lägger sig till med könsnormer, det vill säga värderingar, motiv och beteendemönster som anses lämpligt för pojkar och flickor i den kultur de växer upp i. Kvinnor ska helst vara mer samarbetsvilliga, vänliga, omsorgsinriktade och känsliga för andras behov. Män däremot uppmuntras till att vara dominerande, oberoende, självsäkra, konkurrensinriktade och målorienterade. Följande är att kulturella normer har gett

oss de uppfattningar vi har om de båda könen, det vill säga vilka drag och egenskaper pojkar respektive flickor bör ha (Evenshaug och Hallen 2001, s. 283).

2.3 Jämställdhet

Jämställdhet går ut på att alla människor har en frihet att utveckla sin personliga förmåga påstår Svaleryd som hon utvecklar vidare med att vi människor måste få fatta egna beslut som inte begränsas av korrekta genusroller. Det handlar även om att män och kvinnor ska ha samma skyldigheter, rättigheter och möjligheter (Svaleryd 2003, s. 36).

Maria Hedlin betonar i *Lilla genushäftet 2,0* (2010) att mannen är normgivande och att han framställs som att ha den generellt övergripande rollen i samhället medan kvinnan beskrivs som särskild och annorlunda. Mannen beskrivs som en könlös person, – en människa, en individ. Däremot är kvinnan en kvinnlig människa, en kvinnlig individ. Begreppet jämställdhet handlar om förhållandet mellan kvinnor och män, och Hedlin menar att jämställdheten är uppnådd när kvinnor och män har lika inflytande. Då ska det inte vara det ena könet som står för den normala mallen medan det andra könet betraktas som en avvikelse (Hedlin 2010, s. 11). Svaleryd beskriver också att vi måste värna om individernas olikheter och vikten av att lyfta fram och analysera våra dolda föreställningar kring kön eller annan olikhet på ett medvetet plan. Först då kan man garantera en demokrati mellan män och kvinnor (Svaleryd 2002, s. 39-41).

Jämställdhetspedagogiken utgår från att barnen ska få potential att skaffa sig ett stort register av roller och kunskap anser Wahlström och hon framhåller att alla barn har rätt att få möjligheter till sådant som det motsatta könet haft ensamrätt om tidigare (Wahlström 2003, s. 137). Eftersom manligt är normen är det en vanlig uppfattning att det är okej för flickor att identifiera sig med pojkar medan pojkar helst inte identifierar sig med flickor (Wahlström 2003, s. 109). Om man ser på identifiering i samband med bilderböcker vill både flickor och pojkar i allmänhet helst läsa böcker där huvudpersonen är av samma kön som de själva, men det visar sig också att speciellt pojkar helst vill läsa om pojkar (Kåreland 2005, s. 17). Det är också förhållandevis vanligt att författarna medvetet väljer att ha både pojkar och flickor med som huvudpersoner i böckerna för då kan båda könen identifiera sig med bokens karaktärer (Kåreland 2005, s. 122). Samtidigt skriver Lars Brink i Kårelands bok om två brittiska förläggare som hävdade att ”Pojkar behöver böcker som osar manligheter och ridderlighet” och inte känslomässiga kvinnliga historier. Maskulinitets forskare John Beyon antyder att i nutiden kanske det upplevs som att den manliga

identiteten börjar urholkas där med känns det som ett hot mot den urtida mannen. Där mannen var familjeförsörjare eller ansvarade för sysslor som krävde styrka och fysik.

Litteraturpedagogen Joseph. A. Appleyard ger ett visst stöd genom att påstå att pojkar väljer mest att läsa böcker med äventyr om sjörövare och hjältar. Han menar att barn i sin läsning söker främst efter personer som är av samma karaktärsort som de själva vill vara. Han konstaterar att pojkar och flickor väljer böcker efter kön och att de söker sig till förebilder av samma kön, något som kan vara ett stöd i bildandet av den egna könsidentiteten (Kåreland 2005, s. 181-182).

Kåreland anser motsats till denna uppfattning, att pojkar och flickor aktivt bör introduceras av olika slags karaktärer då inverkan av litteraturen är viktig för barns identitet och utveckling (Kåreland 2005, s. 127). Likaså redovisar Edwards vad Ingrid Aulin- Larsson beskriver om hur viktigt det är att arbeta med bilderboken och ha boksamtal som till exempel känslor, etiska frågeställningar, empati och tolerans med både pojkar och flickor (Edwards 2008, s. 133).

Aulin-Larsson framhåller också att barnen får mer förståelse om de olika könsrollerna om vi läser böcker om hur flickor lagar bilar eller när en pojke bjuder på kalas med mjukisdjur. Hon är av den åsikten att det inte är så enkelt att samtala om det men genom bilderböckerna kan vi mer konkret ge andra perspektiv genom att lyssna, få en inlevelse och prata om traditionella könsmönster. Hon vill bland annat att förskolan ska tillhandahålla ett litterärt utbud som kan skapa positiva förebilder och där de stereotypiska rollerna väljs bort. Hon hävdar också att när vi ser barns intresse ska vi stanna upp och samtala om detta och det är oavsett kön utan det är barnen som ger en uppfattning om vad som är intressant (Edwards 2008, s. 134-135).

2.4 Genus i bilderboken

I bilderboken finns fortfarande en genusordning påpekar Davis som han även påstår är könsindelad enligt gamla traditionella mönster. Huvudkaraktären i boken förväntas agera efter det kön de har. Davies menar att barn lär sig en social ordning där de ställs inför modeller av verkligheten och där berättelserna är påhittade på ett ytligt sett medan det moraliska förekommer starkt i fantasins värld. Vidare konstaterar Davies att indelningen av manligt och kvinnligt fortfarande är ett närvarande mönster i sagorna. När barn får höra på traditionella sagor får de en kunskap om sig själva och andra genom de könsuppdelade berättelserna. Davies betonar att könsrollerna i böckernas värld återspeglas och förs över till barnen när de bearbetar berättelsen vilket leder till att barnen får en uppfattning om hur en pojke och flicka ska vara (Davies 2003, s.

65-66). Davies hänvisar till Applebee (1978) som påpekar att barn använder sig av sina vardagserfarenheter och sin kunskap från andra böcker för att förstå sagorna som de får berättade för sig eller läser själva. På liknade sätt gör barnen en förståelse för huvudkaraktärerna och budskapet i bilderboken. Det gäller även när de tolkar text och undertext, det vill säga vad som händer i böckerna och vad som framgår om relationer och sättet att vara på. Texten och berättelsen kommer att tolkas av barnen beroende på vad de redan känner till men också metaforer och mönster för längtan och makt är en del av strukturen i böckernas värld (Davies 2003, s. 70).

Maria Nikolajeva nämner i boken *Barnbokens byggklossar* (2004) hur persongestaltningar skapas utifrån genus. Hon berättar om 60- och 70-talet då ett stort intresse väcktes för genus och kön i barnlitteraturen och då könsstereotypiska roller blev ett begrepp. Könsstereotyper innebär att någon förväntas vara på vissa sätt utifrån vad normerna säger och vilket kön vi är födda med. Nikolajeva har byggt upp ett abstrakt schema för några typiska egenskaper hos pojkar/män och flickor/kvinnor.

Män/pojkar	Kvinnor/flickor
Starka	Vackra
Våldsamma	Aggressionshämmade
Känslokalla, hårda	Emotionella, milda
Aggressiva	Lydiga
Tävlande	Självuppoftande
Rovgiriga	Omtänksamma, omsorgsfulla
Skyddande	Sårbara
Självständiga	Beroende
Aktiva	Passiva
Analyserande	Syntetiserande
Tänker kvantitativt	Tänker kvalitativt
Rationella	Intuitiva

Enligt Nikolajeva är det inte alla pojkar och flickor i barnlitteraturen som följer detta schema, men hon menar att det kan förenkla arbetet för oss när vi vill granska hur stereotipa karaktärerna skildras (Nikolajeva 2004, s. 129- 130).

Kåreland och Lindh-Munther skriver om Lach och Bender Petersons tankar, där de menar att böckernas syfte och utformning av kön och genus kan ha stor betydelse för barns uppfattning av och förståelse för världen. Bilderboken kan på så sätt ge pojkar och flickor olika urval hur de kan vara och uppträda även hur de kan bli och handla som vuxna. Vidare framhåller de att det inte kan vara oviktigt hur de båda könen framställs i litteraturen eftersom litteraturen innehåller gestaltningar av pojkar respektive flickor som påverkar barnens syn på de båda könen (Kåreland & Lindh-Munther 2005, s. 126). Liknande antyder Kåreland och Lindh-Munther att många bilderböcker skildrar lugna och känslolösa pojkar som bryter mot traditionella könsmonster, men påtalar att en alltför feminin pojke vanligtvis betraktas som något negativt. Kåreland och Lindh-Munther påtalar att enligt forskare är det lättare för flickorna att överskrida genusnormen än för pojkar och de menar att det är lättare att få beteckningen ”pojkflicka”, då det står för något positivt, medan begreppet, ”flickpojke” inte förekommer (Kåreland & Lindh-Munther 2005, s. 133).

Nikolajeva betonar att vår kultur uppfattar det maskulina som norm och det speglas i barnlitteraturen som ofta följer den manliga myten eller hjältesagans mönster där handlingsförloppen är konkreta och målinriktade. Hon antyder att kvinnliga handlingsförlopp fungerar på ett annat sätt än den manliga den är inte lika påfallande som den maskulina handlingen med en början, mitten och ett slut vilket ofta associeras med den manliga hjälten. Det feminina mönstret identifieras som att de lever nära naturen och att den kvinnliga gestalten är mer medveten, eftertänksam och självreflekterande hjältinnor (Nikolajeva 2004, s. 131).

Eidevald skriver i sin bok *Anna bråkar* (2011) att i bilderböckerna är huvudpersonen oftast en ”han” oavsett om det handlar om ett djur eller människa. Böckernas huvudperson kan även gestaltas i en starkare könsuppdelning än i verkligheten vilket kan framställa att det pojkaktiga sättet värdesätts mer än det flickaktiga. Den könstypiska uppdelningen kan påverka barnens syn på vad som är passande för flicka eller pojke. Barnens vardag genomsyras av det böckerna förmedlar men också av de vuxnas och andra barns bemötande på vad som är manligt och kvinnligt (Eidevald 2011, s. 71). Vidare påtalar Kåreland att det finns stora skillnader på vad flickor och pojkar läser. Hon menar att flickor läser böcker som bygger på verkliga händelser medan pojkarna föredrar att läsa fantasi, deckare och sport. Hon poängterar att läsningen är en kulturell och socialt rotad verksamhet och att inriktningen till litteraturen varierar i olika familjer och grupper i samhället. Barn socialiseras följaktligen in i avskilda förhållningssätt till läsning av litteratur som är påtaglig genusrelaterad (Kåreland 2013, s. 14).

3. Bilderboken

Bilderboken är en speciell konstform som använder sig av en sammansättning av två kommunikationsnivåer, det visuella och den verbala understryker Nikolajeva och bilderboken är ett utmärkt sätt att vidare befördra information (Nikolajeva 2000, s. 11). Litteraturvetaren Ulla Rhedin antyder i *Bilderboken på väg mot en teori* (1992) att en bilderbok främst har ett estetiskt syfte där boken vill berätta en historia genom att kombinera text och bild. (Rhedin 1992, s. 15). Litteraturpedagogen Agneta Edwards påpekar i *Bilderbokens mångfald och möjligheter* (2008) att litteraturen är en samhällspegel som kan justera eller befästa traditionella mönster och roller. Böcker är ett media som påverkar och formar barnens inställning till och insikt i omvärlden där vi alla är olika individer som kan uttryckas på olika sätt. I bilderboken agerar barn och vuxna som förebilder för vad man kan och bör göra i situationer här och nu, men böckerna ger också uttalade signaler om hur barnen förväntas bli när de blir vuxna (Edwards 2008, s. 134). Rhedin menar att bilderbokens syfte är att berätta en historia genom att kombinera text och bilder så att det blir en sammanhängande kontext. Vidare anser Rhedin att bilderboken länge har beskrivits som barnets första möte med ord och bildkonst. Hon menar att även tv, media och datorer svarar för denna del av barnets utveckling i dagens samhälle. Samtidigt vill hon beskriva bilderböckernas fördelar genom att det är en långsam konst som innebär ett aktivt möte mellan ord och bild. Läsaren kan då på ett enkelt sätt gå tillbaka i bilderböckerna och reflektera genom att vända blad. Bilderboken ger tid till funderingar som inte existerar i exempelvis tv-program där det är rörliga bilder (Rhedin 2004, s. 33-34).

Nikolajeva framhåller i *Barnbokens pusselbitar* (2000) att text och bild samverkar ofta i olika grad när det gäller persongestaltning, händelseförlopp eller andra dimensioner (Nikolajeva 2000, s. 16-21). Vidare skriver hon att illustrationerna i en bilderbok kan förmedla karaktärens känslor och attityder genom poser, gester och ansiktsuttryck. Men i vissa fall kan bilderna i boken innehålla symbolspråk och färger för att uttrycka något hos en karaktär (Nikolajeva 2000, s. 140). På samma sätt anser Ingrid Nettervik i *I barnbokens värld* (2002) att i bilderboken har bilderna en stor betydelse och det är oftast en bild per uppslag i böckerna. Bilderboken har en viktig roll för barnen för den bidrar till en ökad medvetenhet och ger även erfarenheter eller igenkännande genom både text och bild (Nettervik 2002, s. 67).

Bilderboken är en bra kontakt mellan vuxna och barn där de tillsammans kan bygga en bra relation framhåller Kåreland och Werkmäster skriver i *Mötet med bilderboken* (1985) att boken

förenas med både litteratur och konst och det blir barnens första kontakt med en värld utanför vardagens verklighet. Dessutom är bilderboken en inledning till vuxenvärlden. Vidare beskriver de att bilderboken är ett bra medel till att skapa en gemenskap mellan barn och vuxna där barnen kan utöva språk och tanke. Det är viktigt att få samspråka med de vuxna om de bilder barnen ser. Bilderna i boken kan vara både känsloladdade och påträngande, och om barnen inte får möjlighet till att prata om bilderna kan de få en fel uppfattning om deras vardagsvärld vilket kan få betydelse för deras verklighetsuppfattning (Kåreland & Werkmäster 1985, s. 10).

Nikolajeva menar att det är ett svårt pussel att precisera vad barnlitteratur är. Hon anser att barnlitteratur inte har ett eget fack, alltså inte en utpekad typ av böcker med tydliga upprepande drag. Nikolajeva beskriver vidare att vi kommer ofta till slutsatser som ”detta är en bra barnbok” men hon ställer frågan för vilka barn? För pojkar eller flickor? Nikolajeva pekar att inom barnlitteraturen finns en negativ klang av pedagogik på grund av att det är de vuxna som oftast klassificerar vissa böcker som olämpliga eller som bra böcker (Nikolajeva 2004, s. 13).

I de efterföljande avsnitten kommer vi att beskriva miljön, texten, bilden och även personskildringen av huvudpersoner och även bipersoner i bilderböcker.

3.1 Miljö

Miljöskildringen i bilderböckerna kan ofta symboliseras med bland annat en känsla eller tillstånd påpekar Edwards, som vidare beskriver att bilden introducerar oftast miljön. Edwards menar att miljön i boken beskriver var och när handlingen äger rum genom att berätta om tid och plats. Hon påstår att den första pekbooken och småbarnsböckerna tar stort utrymme i barnens miljö. Så småningom när barnet blir större vidgas ramarna för både innehåll och miljö och bilderboken blir mer en berättelse med en innehållsrikare handling. Vidare anser Edwards att miljön inte har bara betydelsen av fysisk och geografisk omgivning utan det handlar också om kulturell och social miljö (Edwards 2008, s. 87-88).

Enligt Nikolajeva kan miljön vara en central del av handlingsförloppet när skiftningar i miljön berättar händelsernas rörelser. Det är nödvändigt att bokens miljö anpassas efter bokens handling och att inte sagan utspelar sig i fel miljö (Nikolajeva 2000, s. 117-118). Hon antyder att i en planerad berättelse är det viktigt att miljön beskrivs i en tidsenlig miljö eftersom det finns ett pedagogiskt syfte. För olika faktorer i miljön och även orsaker kan leda till nya kunskaper för

barnen. I en berättelse har handlingens tid och plats stor betydelse även berättelsens tidsförhållanden (Nikolajeva 2004, s. 71).

3.2 Bild

Bilden har en stor betydelse för barnen och det är för att de inte är läskunniga framhåller Edwards. Hon menar att bilder berör barnen starkt och det är många gånger bildernas uttryck som lockar och avgör barnens val av bilderböcker. Redan bokomslaget ger en kraftfull signal, barnen reagerar snabbt på det som de är intresserade av och det som känns främmande (Edwards 2008, s. 70).

Hon fortsätter att skriva att de flesta bilderböckerna är beskrivande, det gör att barnen kan ”läsa” själv utan en vuxens hjälp. Barnen upptäcker mer än vi vuxna och de använder mer tid åt bilderna, men i samarbete med en nyfiken vuxen kan barnen upptäcka ännu mer i bilderna. Bilden kan vara startpunkten för att prata om de figurerna boken handlar om exempelvis hur de är klädda eller färg och storlek (Edwards 2008, s. 104). Kåreland framhåller att en bild bygger på perception och det är ögat som tar emot signaler om form, färg, volym och gestaltning som hjärnan omförhandlar till en meningsfull information. Genom att fråga barnen, vad ser ni och vad föreställer bilden? Genom att diskutera får barnen berätta vad de ser och om det är verklighet eller fantasi och vad beskriver bilden och vad förmedlar den (Kåreland & Weerkmäster 1985, s. 84).

3.3 Text

Texten är viktig och för att den ska fungera måste den vara flytande och ge berättelsen ett sammanhang menar Edwards. Genom att bilduttrycken kan skifta stort finns det även många olika textstilar. En del författare gör enkla och relevanta texter medan andra broderar ut med mycket bildspråk. Vissa använder vuxna ord och svåra uttryckssätt medan andra författare skriver mer vardagligt och med ett talspråk (Edwards 2008, s. 77). Rhedin förklarar att det är texten som leder vårt intresse, tolkar, belyser och styr in vår upplevelse av bilden (Rhedin 2001, s. 83). Edwards skriver vidare att göra en ganska kort text som ”bara” ska läsas för barn är inte så enkelt. Bilderböcker ställer vissa krav, särskilt på bilderna, men självklart också på texten som ska fungera vid många läsningar. En bra text är lättflytande och man ska inte behöva träna för att läsa den på ett bra sätt utan texten ska direkt kännas bra i munnen (Edwards 2008, s. 76).

Kåreland och Werkmäster skriver om den narrativa analysmodellen som kan förklaras så här: I varje text är det något eller någon som igångsätter själva händelseförloppet. Den personen eller saken kallas subjekt och drivs av en önskan att göra något, få något eller bli något. Målet för ambitionen blir objektet antingen som kan vara något konkret eller något abstrakt. Oftast finns det hinder eller motstånd till att nå detta mål eller också kan det vara att få hjälp på vägen för att nå målet (Kåreland & Werkmäster 1985, s. 82).

3.4 Personskildringar i bilderboken

Huvudkaraktärerna i bilderboken kan beskrivas på olika sätt och det kan bland annat vara reaktioner, yttre beskrivning och relationer framhåller Nikolajeva där hon påpekar att det vanligaste sättet att beskriva människor på är vilka kläder de har likaså hur de rör sig. Vidare beskrivs personerna genom sina sätt och handlingar. En särskild möjlighet i bilderboken är att bilden kan visa bipersoner som inte beskrivs med ord, vilket då kan skapa en extra betydelse. Bipersoner kan forma en motsats till huvudpersonen men även fördjupa och skapa insikt om deras relation med världen eller bara fungera som en verklig bakgrund. Däremot kan någon person också nämnas med ord, utan att vara med på bild (Nikolajeva 2000, s. 143).

Edwards påpekar att i bilderboken påträffas många andra personer som beskrivs bildligt men inte i texten och då kan vi se på bilderna att de är rädda, modiga, tuffa och elaka men det visar sig inte i texten (Edwards 2008, s. 86-87). Nikolajeva antyder vidare att bipersoner måste finnas med i barnlitteraturen för en viktig del är att socialisera läsaren bland annat när det gäller relationer. En vuxen person i bilderboken fungerar ofta som mentor och vägvisare. En isolerad huvudperson ger inte någon större variation i handlingen, händelsen, konflikten och komplikationen utan för att utveckla bilderboken behövs en eller flera bipersoner (Nikolajeva 2004, s. 99). Men samtidigt hävdar Nikolajeva att vuxna och då främst föräldrar har en avgörande roll inom barnlitteraturen. I de traditionella pojkböckerna där äventyr står i fokus framställs vuxenvärlden som begränsande genom att det fortfarande anses att flickor och pojkar har olika behov (Nikolajeva 2004, s. 99). Vidare beskriver Nikolajeva och Kåreland att flickor i barnböcker ofta har en nära relation och ett slags beroende av vuxna biroller, medan pojkar tillåts vara mer fria och de vuxna blir snarare ett hinder än en positiv förebild (Nikolajeva 2004, s. 102, Kåreland 2005, s. 36, Kåreland 2005, s. 349).

Kåreland och Lindh- Munther hävdar till skillnad från Nikolajeva att vuxna biroller inte har någon betydande roll eller inflytande i moderna bilderböcker. Barnen framträder på egen hand för de anses vara kompetenta med en rad förmågor. Barnen har blivit mer självständiga så föräldrarna syns bara i bakgrunden i bilderboken. Likväl fortsätter författarna att beskriva att de vuxna birollernas beteende ändå kan uppfattas av det läsande barnet och följaktligen kan fungera som förmedlare av normer och sociala förhållanden (Kåreland & Lindh- Munther (2005, s. 138-144). Wahlström frågar varför det är olika förutsättningar när det gäller flickor och pojkar och hon menar att flickor kan identifiera sig med huvudroller som innehas av pojkar men tvärtom kan inte pojkar få identifiera sig med flickor som huvudrollsinnehavare (Wahlström 2003, s. 27).

4. Barnbokens historia i Sverige

Nettervik skriver att äldre tiders läsning skulle vara nyttig för barnen och de skulle lära sig goda seder och ett gott uppförande. Kunskaperna skulle vara användbara i samhället, därför var litteraturen utformad efter samhällets och kyrkans normer (Nettervik 2002, s. 15). Kåreland belyser att den pedagogiska inriktningen i den tidiga barnlitteraturen var i ett uppfostrande syfte (Kåreland 2001, s. 25). Med hjälp av boken kunde man inpräglade önskvärda normer och värderingar oavsett om det gällde arbetsamhet, renlighet eller religion (Nettervik 2002, s. 16). Vidare påpekar Kåreland att under 1800-talet blev det följaktligen en förändrad syn på barnen och under denna epok ansågs muntligt berättande sagor, rim och ramsor vara en lämplig barnläsning för att utveckla fantasi och känsloliv. I och med det kom samlings sagor *Svenska fornsånger* och *Svenska folksagor och äfentyr* (Kåreland 2001, s. 30). Samtidigt skriver Nettervik att på 1800- talet skrevs böcker till respektive kön och pojkböcker handlade om spänning och äventyr medan flickgenren utspelade familjeliv med att hjälpa till med husliga göromål (Nettervik 2002, s. 99-100). Men en viktig synpunkt som Nettervik skriver är att om en flicka läser en pojkbok är det inget konstigt men tvärtom om en pojke läser en flickbok betraktas det som en avvikelse. Pojkar ska rädda världen med sin djärvhet och initiativkraft men de ska inte vara lydiga, uppoffrande, stillsamma och skötsamma vilket anses vara ett flickaktigt beteende och inte tillåtet i pojkböckerna (Nettervik 2002, s. 110).

Långt in på 1900-talet fanns det en oskriven lag om att hjälten och hjältinnorna i barnböcker skulle fungera som etiska ledsagare. Därför blev det revolt i barnboksvärlden 1945 när *Pippi*

Långstrump kom ut (Nettervik 2002, s. 10). Även Kåreland skriver om förändringen i barnboksvärlden och lyfter fram betydelsen av Lennart Hellsings debut med *Katten blåser i silverhorn* (1945) och Tove Jansson med *Muminboken*. Kåreland påpekar hur de medförde en ny tilldragelse kring bilderboken vad gällde både språk, stil och attityder. Dessa böcker medförde ett nytt tänk och att barnen skulle få tänka till sitt eget jag. Pedagogikens och psykologins utveckling hade bidragit till en mindre auktoritär uppfostran. Pippi Långstrump kom att bli en ikon för det nya fria barnen som sätter sig över vuxnas förbud och alla krav, hon gestaltar barnens drömmar om frihet och styrka (Kåreland 2001, s. 35).

Kåreland och Werkmäster (1985) skriver om 1960-talet som kännetecknades av nyfikenhet för nya idéer och där barnens roll och villkor i samhället var i fokus. Man skulle utgå från barnens egna tankar, och känslor skulle få komma fram och inte de föreställningar de vuxna hade om hur en barnvärld ser ut. Barnlitteraturen började synas i media, man började forska om det och även undervisa i ämnet vilket bidrog att svenska barnboksinstitutet skapades 1967. Vidare beskriver de att under 1970-talet kom vardagen att stå i centrum i bilderböckerna. Där återspeglade och inriktade sig bilderboken på det som hände här och nu i vardagen bland annat om olika situationer som till exempel familjeproblem. Under 1970-talet kom nya perspektiv inom psykiatri om att man skulle tala sig ur problem (Kåreland & Werkmäster 1985, s. 65-67). Det återgavs i barnlitteraturen bland annat i en bok som handlade om att *Janna är arg ibland* (1978) skriven av Katarina Hellner

Under 1980-talet blev det ett nytt intresse för de gamla klassiska sagorna som började illustreras igen och utges i bilderboksform men även nyskrivna sagor och fantasiberättelser ingår i bilderboksutgivningen. Det gjorde att de realistiska vardagsskildringarna minskade (Kåreland & Werkmäster 1985, s. 65-67).

Nutidens barnbok kännetecknas av att den är både rik och varierande, det finns böcker som kan ge barnen nya upplevelser och hjälpa dem att lära känna sig själv i sin vardag (Kåreland 2001, s. 18). Vidare konstaterar Kåreland att bilderboken i dag speglar det som händer i samhället och de sociala förändringar som sker och vardagens verklighet. Bilderboken kan även ta upp livsåskådningsfrågor som författarna anser kan vara viktigt att få en diskussion om. Kåreland nämner också att bilderboken har utvecklat en större medvetenhet om vikten av att det finns ett samband mellan bild och text och bilden kan uttrycka och förstärka det som texten säger (Kåreland 2001, s. 49).

5. Metod

Här beskriver vi de metoder vi kommer att använda oss av och de empiriska materialen som presenteras.

5.1 Ansvarsfördelning

I den här forskningen är vi två författare och vi vill förklara hur ansvarsfördelningen har varit uppdelad. Vi har delat upp litteraturen utifrån de olika begreppen som vi kommer att använda oss av och de är kön, genus, jämställdhet samt bilderboken. Vi har delat upp böckerna inför varje begrepp och skrivit var och en för sig och sedan sammanstrålat för att diskutera och argumentera om det är relevant för vår forskning. Vi har även växlat böckerna med varandra för att se om vi eventuellt skulle kunna upptäcka teorier som den andra inte sett.

5.2 Kvalitativ forskning

I det följande kommer vi att studera och analysera hur pojkar respektive flickor framställs i bilderböcker som sägs vara skrivna ur ett genusperspektiv. Vi har utgått från en kvalitativ forskningsstrategi vilket innebär att vi ska skaffa oss en djupare kunskap inom området. Runa Patel och Bo Davidson beskriver i *Forskningsmetodikens grunder* (2011) att man kan göra kvalitativa undersökningar av texter, till exempel en bok (Patel & Davidson 2011, s. 120). Vår studie ger inte en generell överblick över genusperspektivet i svenska barnböcker, men säger något om hur genusperspektivet ser ut i några utvalda böcker som kan vara skrivna utifrån detta perspektiv. Utgångspunkten blir att studera hur barn och vuxna gestaltas i utvalda bilderböcker genom deras egenskaper, beteenden och utseenden. Vi har valt ut tre bilderböcker som vi ska analysera med utgångspunkt i kunskapen som vi förmedlat ovan om hur genus och könsroller förmedlas. Motiveringen till att vi valde just dessa tre böcker blev en slump när vi googlade runt på internet och olika bokförlag. Slutresultatet var beroende på vad biblioteket kunde erbjuda.

5.3 Hermeneutiken

Patel och Davidson menar att hermeneutiken är en tolkningslära som används för att utforska, tolka och försöka uppfatta hur människor fungerar utifrån språket för att på så sätt få insikt i och om andra individers värderingar, åsikter och handlingar. Den hermeneutiska forskaren ses som

subjektiv, öppen och engagerad för att den står för kvalitativa förståelsen och tolkningssystemet. Den har ett syfte att få en förståelse av det som händer i vår livsvärld och vad vi människor anser är livsfrågor (Patel & Davidson 2011, s. 28-29). Inom hermeneutiken ser man förkunskaper som en tillgång snarare än en begränsning och det gör det lättare att förstå och tolka bilderna. Patel och Davidson skriver att hermeneutiken är att se helheten i forskningsproblemet. Hermeneutiken benämns som en uppfattning som belyser att helheten är mer än ett resultat av delarna. De menar att forskaren ställer helheten i förhållandet till delarna och regelbundet växlar mellan det som är en helhet för att på detta sätt komma fram till en största möjliga och fullkomliga förståelse (Patel & Davidson 2011, s. 29). Vi har valt ett hermeneutiskt betraktelsesätt genom att vi ska studera och tolka bilderböcker där vi kan få en förståelse för hur barn och vuxna framställs i den skrivna texten. Även hur de framställs i bilderböcker som har ett genusperspektiv.

5.4 Bilderböcker vi analyserar

Kenta och barbisarna. Text och bild: Pija Lindenbaum.

Så gör prinsessor. Text och bild: Per Gustavsson.

Kalle som lucia. Text: Anette Skåhlberg och bild: Katarina Dahlquist.

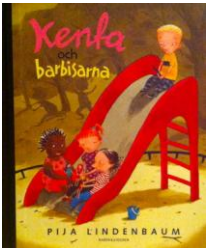
Under vår analys av de tre bilderböckerna kommer vi att studera och granska böckernas helhet och sedan analysera detaljerna vidare tillbaka till helheten där vi förhoppningsvis får mer förståelse för de frågeställningar vi har forskat om. Vi vill göra en egen analys av böckerna och kommer att utgå från Nikolajevas schema som vi har skrivit om tidigare (s.10). Vi kommer även att titta på hur miljön ser ut och hur bilderna förstärker texten eller tvärtom? Visar bilderna något som inte texterna säger? Vi vill också analysera vilket budskap sänder bilderboken och finns det dolda budskap? Det är inte det biologiska könet vi vill analysera utan det socialt konstruerade könet, det vill säga genus. Nikolajeva påpekar hur många av bilderbokens pojkar och flickor visar aktivt hur de förhåller sig till genusordningen där barnen beter sig på ett föreskrivet sätt som avslöjar deras genustillhörighet (Nikolajeva 2000, s. 166).

6. Analys och resultatredovisning

I detta kapitel kommer vi att analysera de tre bilderböckerna var och en för sig. Analyserna inleds med ett kort referat av böckernas handling. Det vi kommer att fokusera på är utifrån text,

bild och deras samspel, miljö och de olika könsrollerna i bilderböckerna. Efter varje analys gör vi en personlig reflektion

6.1 Kenta och barbisarna.

www.adlibris.com Kenta och barbiserna 9789129666960

Boken handlar om Kenta som är på väg till förskolan och om de olika förväntningar vi har på pojkar och flickor. Hans pappa hjälper honom och packa ryggsäcken med bland annat en fotboll. En dag tar Kenta istället med sig sin barbiedocka. Han har en längtan av att få leka med flickorna och deras barbiedockor men vet inte hur han ska närma sig deras lek. I boken får vi följa när Kenta leker typiska lekar med pojkarna på förskolan men sneglar ofta mot flickornas håll.

På bokomslaget finns en rutschkana som är rosa och liknar en jättstor högklackad damsko. Nedanför rutschkanan sitter tjejerna med sina barbiedockor och ovanför sitter Kenta. I bakgrunden rusar pojkarna runt med varandra och leker krig. Bilden påvisar Kentas tveksamhet för vilka han ska känna tillhörighet till. Normen i samhället gör att Kenta måste göra val men han vill vara i både världarna. Han ser vilsen ut på grund av att han känner en press av att vara med sina kompisar men samtidigt vill han gärna få en gemenskap med flickorna.

Boken börjar med att Pappa blir besviken när Kenta inte vill ta med sig fotbollen till förskolan för han väljer att ta med sig barbiedockan istället för han får inte plats med bollen i ryggsäcken i dag, något som gör pappa blir ledsen och det visar även bilden. Enligt Wahlström är det ofta föräldrarna som påverkar barnen med sina förväntningar (Wahlström 2002, s. 25).

Huvudkaraktären Kenta är pojken som får störst utrymme i boken. Han är klädd i militärbyxor och grå tröja med svart monstertryck och en väldigt kort frisyr. Alla pojkar i boken har mörka kläder och kort hår. Tjejerna gestaltas med färgglada kläder med längre hår. Kentas pappa är en stor och maskulin man som anser att pojkar ska spela fotboll. Wahlström ställer sig frågan, spelar det någon roll att det finns många starka pojkar i huvudroller och flickor utan speciella

egenskaper? I längden menar hon att det blir ett problem för om det bara är pojkar i dominerande huvudroller i boken och om budskapet upprepas i aktiviteterna i alla lägen, då kan det bli en enkelspårig berättelse för barnen. Hon menar vidare att barns sociala kompetens, självkänsla och självförtroende byggs upp genom att både flickor och pojkar omväxlande får axla huvud- och biroller både i verkligheten och i skönlitteraturen (Wahlström 2003, s. 25-27).

På förskolan möter killkompisarna upp och tillsammans spelar de fotboll, busar och krigar. När fröken, en stor kraftig kvinna, säger åt pojkarna att sluta brottas och leka något annat så berättar texten att pojkarna börjar leka krig istället med ”pangare” gjorda av pinnar. De tre replikerna som fröken har i boken är till pojkarna och består av förmaningar men till flickorna finns inga kommentarer. Men de bleka tillsägelseerna från fröken gör att pojkarna fortsätter busa både i leken och under vilan. Davies menar att det finns en viss acceptans gentemot pojkars bus och att det även förväntas att pojkar ska göra uppror mot vuxenvärlden (Davies 2003, s. 118). Frökens uttalande riktar sig aldrig direkt mot Kenta. Under bokens handlingsförlopp förekommer ingen personlig kontakt mellan henne och Kenta. Hon tycks ha en mindre roll i boken. Vilket överensstämmer med Kåreland och Lindh-Munther konstaterande att bilderböcker ofta skildrar barnssamspel sinsemellan utan någon inblandning av någon vuxen (Kåreland & Lindh-Munther 2005, s. 138).

Samtidigt kan vi se flickorna som sitter i sandlådan och leker stillsamma lekar. På nästan alla bilder kan vi se att pojkarna tar upp stora delar av rummen medan flickorna håller ihop och är lite för sig själva. De flesta bilderna i boken visar typiska pojk- och flicklekar där flickorna sitter lugnt och fint i en vrå och leker medan pojkarna tar ett stort utrymme både ute och inne med deras brottningsmatcher och krigslekar. Vi kan även se hur pojkarna stör de andra barns lekar i bilderna och räds i de andra barnens ansikte när de närmar sig och då flyr barnen iväg när Kenta och hans kompisar kommer stormande. Kåreland menar att pojkarna dominerar över flickorna. De syns mer, hörs mer och är mer busiga och rörliga (Kåreland 2005, s. 69). På samma sätt skriver Nikolajeva om genusstereotyper när flickor och pojkar beter sig som det förväntas, flickor är snälla, väluppfostrade och duktiga medan pojkar är busiga och äventyrliga (Nikolajeva 1998, s. 129). Enligt Kåreland tillskrivs pojkar och flickor olika egenskaper som att pojkar är busiga och de kan inte ha rosa kläder och leka med dockor däremot kan flickor ha rosa. Flickorna beskrivs som mer ledsna och känsliga (Kåreland 2005, s. 74).

Nikolajeva menar att när vild lek skildras är det antingen i så kallade ”negativa rum” (vit bakgrund) eller i mindre bilder. Hon beskriver hur vit bakgrund riktar intresset mot personens handlingar, även Rhedin beskriver hur små bilder ger rörelsefrihet (Nikolajeva 2000, s. 121, Rhedin 2001, s. 158). Det finns variationer i boken där små och stora bilder blandas, detaljrika och negativa bakgrunder, när det gäller både lite och mycket rörelse. I boken har Kentas killkompisar mycket stora rörelser medan flickorna har små och stillsamma rörelser. Kenta har stillsamma rörelser när han tittar bortåt flickorna och deras docklek. I boken kan vi se tydliga signaler som skiljer feminint och maskulint då pojkarna leker och busar medan flickorna är lugna och stillsamma.

Vi uppfattar att det största tecknet på isärhållandet är att Kenta vet att han ”gör fel” som bryter mot normen och väljer docklek istället för fotboll. Nordberg påstår att barn redan på förskolan har en stark kunnighet om det feminina och maskulina. Hon har gjort en studie där hon intervjuar barn i 5-6 års ålder. Nordberg hävdar att pojkar som iakttagits leka med flickor och så kallade ”flicksaker” nästan aldrig erkänner det i intervjun. Flickorna däremot berättade gärna att de hade lekt med pojkar och ”pojksaker”. Hon beskriver även att feminint beteende bland pojkar ofta skapar oro bland oss vuxna (Nordberg 2008, s. 123-127).

Konstnären bakom illustrationen visar på ett synligt sätt på Kentas kläder att han är en pojke, men å andra sidan bryter Kenta genusmönstret med sitt beteende då han sitter i lugn och ro och bygger på sin robotstridare medan killkompisarna springer, hoppar upp och ner från bordet och har svårt att sitta stilla. Vi kan även se Kenta ligga på vilan och fundera på när han var en ”småunge”. Denna känslighet är ett kännetecken som man skulle kunna koppla ihop med det traditionella kvinnliga då vi har utgått från Nikolajevas teoretiska schema för ”manlighet” och ”kvinnlighet” som understryker att sårbarhet är en kvinnlig egenskap. Texten avslöjar inte Kentas egentliga känslor men på vissa bilder kan man se att han undrar över någonting. Kenta ler inte när han lekar med pojkarna och barbieleken verkar intressera honom mer.

Det står inte i texten att Kenta vill leka med barbieleken men bilderna visar det tydligt. Utan bilderna skulle berättelsen vara annorlunda och troligen helt obegriplig för bilderna förstärker texten och känslorna som den väcker.

Bilderna i böckerna kan också färgmässigt relateras till genus. På bilden där vi får se Kenta hemma hos sig tillsammans med pappan visar det en bokhylla med en stereo med massor av LP-skivor och en stång som man lyfter vikter och det är neutrala färger i rummet men med en röd

bokhylla. I dockvrån på förskolan har den rosa tapeter med blommor samt en röd rund matta på golvet som enligt vår mening brukar förknippas med kvinnligt. Kåreland berättar om två böcker där den typiska pojkboken är färgad med klara tydliga färger, där den röda färgen dominerar och figurerna är tecknade med skarpa konturer vilket får dem att framträda tydligare. Färgvalet i boken framhäver det aggressiva och det rebelliska draget hos pojken i boken. Den typiska flickboken framhäver istället det kvinnligt veka och ljuvt flickaktiga, där runda, mjuka linjer och former används och även milda pasteller i gröna och gula nyanser (Kåreland 2005, s. 47-48).

De tolv första sidorna är endast skrivna ur Kenta och pojkarnas perspektiv även om flickorna är med på bilderna. Det är först när Kenta går in i dockvrån eller när pojkarna försvinner från bilden som flickorna blir delaktiga i texten och då är det skrivet främst ur deras perspektiv. När pojkarna längre fram i boken går in för att hämta Kenta så är det återigen skrivet ur pojkarnas synvinkel. Detta tolkar vi som en signal på den dominans som finns i vårt samhälle, mannen som norm. Nordberg betonar att barn tidigt är medvetna om den hierarki som överordnar maskulint över feminint (Nordberg 2008, s. 123). Denna medvetenhet kan förklara varför författaren väljer att beskriva förskolan som en plats där pojkars könsöverskridande blir en problematik. Kentas fröken säger till pojkarna flera gånger när de leker vilt men däremot inte i flickornas fall.

Kenta vill gärna vara med i flickornas barbielek, han iakttar flickornas lek med dockorna och försöker att flera gånger få kontakt med tjejerna för att få vara med i leken. Flickorna låtsas tydligt och aktivt som om att Kenta inte är där, fast på bilden sneglar de åt hans håll. Eidvald påstår att det blir en uteslutning på så sätt att de låter personen förstå att den inte får vara med i deras grupp (Eidvald 2009, s. 28).

På gården ser Kenta alla andra pojkar springa runt och spela fotboll men Kenta väljer att gå in och leka med tre flickor i dockvrån. Vi kan se på bild att Kenta tar upp sin Barbie ur ryggsäcken. Nikolajeva säger att när text och bild stöttar varandra blir de beroende av varandra för att läsaren ska få en fullständig medkänsla av berättelsen (Nikolajeva 2000, s. 22). Kenta ställer sig i närheten av flickorna som leker med sina barbiedockor och de visar tydligt med sina ansiktsuttryck i bild att de inte låtsas om Kenta. Texten och bilden visar tydligt att flickorna nonchalerar Kenta och leker vidare i vattenrummet med att föra dialoger sinsemellan. Edwards menar att bilderboken inte är någon avskild händelse som en tavla utan ingår i en ordningsföljd av bilder i samspel med text målar man fram en bra berättelse (Edwards 2008, s. 95). Här kan vi verkligen se hur bilden beskriver situationen utan att läsa vad texten säger. På en bild kan vi se

hur flickorna stökar ner i vattenrummet och i texten beskrivs hur de leker hav med stora vågor och sedan blev det vinter och då kastar de in dockorna i frysen där de nästan frös ihjäl men blir räddade. Om fröken hade sett flickornas lek hade hon säkert ropat till, eller är det som Nordberg påstår i sin bok *Maskulinitet på schemat – pojkar, flickor och könsskapande i förskola och skola* (2008) att flickor får närma sig den maskulina normen i större utsträckning än vad pojkar tillåts närma sig den feminina normen. Om en flicka handlar enligt en maskulin norm anses det inte vara lika negativt som när en pojke uppträder enligt en feminin norm. Då maskulinitet överordnar femininet intar flickor som uppträder maskulint en placering högre upp i hierarkin än vad pojkar gör som agerar feminint (Nordberg 2008, s. 123). Nordberg kan se ett samband med Hirdmans teori om den maskulina normen, kvinnlighet och kvinnliga kännetecken ses som avvikande och mindre åtråvärda än maskulina egenskaper. Det här menar även Davies blir synligt inom förskolan (Hirdman 2001, s. 59, Davies 2003, s. 216).

Flickorna leker med barbiedockorna som simmar och föder barn. Aktiviteterna utförs av dockorna, inte av flickorna. Vi noterar att flickorna har ett stort behov att använda rekvisita för att utveckla sin lek. Vidare ser vi att det endast är flickor som leker med barbies i dockvrån som för övrigt är helt i rosa. Edwards framhåller att färger och omsorgslekar såväl som lekar med dockor anses vara traditionella tjejområden och därför kan detta sätt att presentera både bifigurer såväl som att illustrera ett rum eller miljö befästa de traditionella könsmönstren (Edward 2008, s. 135).

När Kenta gör entré i dockvrån så märker inte flickorna honom först men sedan börjar flickorna viska med varandra. Enligt vår mening är det främst tjejer som viskar. Tjejerna leker att deras barbiedockor föder barn i form av en köttbulle och när Kentas barbie istället föder en fiskpinne reagerar tjejerna med att säga, ”vadå? man kan inte föda fiskpinnar”. Vi tolkar att formen på en köttbulle är rund och kan anses vara en kvinnlig form medan fiskpinnen är kantig och avlång och kan förknippas med att vara en manlig form. Då tjejerna leker utan Kenta så leker de mer verklighetsbaserade lekar som till exempel att åka buss eller att dockorna badar. Men när Kenta blir aktiv i leken förändras leken enligt oss.

Kenta hittar på att Barbie räddar monstret. För monstret ville inte vara farligt. Sen är det natt i en djungel. Där finns det giraffer som vill äta upp alla. Och lejon som är extra stora. Barbie och Anna- Rosa-Guld bestämmer över dem (Lindenbaum 2007, s. 21).

Tittar man på Nikolajevas schema så kan vi se följande ord och typiska egenskaper som i leken motsvarar det manliga; skyddande- där Barbie räddar monstret, rovgiriga och aggressiva som symboliserar när girafferna vill äta alla lejon. När någon har den ledande rollen och bestämmer, tolkar vi det som att normen är att det är mannen, det vill säga Kenta i det här fallet, som är den överordnanden i hierarkin.

Kenta och flickorna avbryter leken med barbisarna när de får syn på lådan med kläder som de klär ut sig och det är typiska ”tjejdkläder”. Kenta hör att killkompisarna kommer in efter att ha spelat fotboll för de tyckte inte att det var lika kul när Kenta inte var med. Kenta blir då orolig för vad kompisarna ska säga när de får syn på hans utklädsel och springer därför till toaletten där han gömmer sig och blir kvar ett bra tag men tillslut öppnar han försiktigt dörren för att se om kompisarna är kvar. Då ser han att kompisarna har börjat klä sig i prinsesskläder då vågar han komma fram. På bilden där pojkarna klätt ut sig kan vi se att de dansar och har tagit över leken, då drar sig flickorna tillbaka. Boken avslutas med att alla går ut och spelar fotboll. Kajsa Wahlström beskriver i sin bok *Flickor, pojkar och pedagoger* (2003) att pojkar och flickors beteende har förväntningar och det återbeskrivs även i bilderbokens värld, där det oftast uttrycker hur pojkar och flickor blir bemötta och även hur de ska handla i olika situationer (Wahlström 2003, s. 25).

Kenta vill gärna vara med flickorna och leka på deras villkor men som Kåreland säger så är det motsägelsefullt att pojkarna inte alls är så villiga att gå in i den kvinnliga genusvärlden (Kåreland 2005, s. 75). Det verkar som om Kenta skäms att han har varit med flickorna och klätt ut sig till prinsessa och då får han en känsla av att sjunkit i status. Han väljer att smita iväg och gå in på toaletten. Enligt normen är det mest flickor som är beredda att identifiera sig med pojkar, medan pojkar helst inte vill identifiera sig med flickorna (Wahlström 2003, s. 109).

Ur vår synvinkel framställs de vuxna i boken som att mannen alltså pappan, är den som har den högsta statusen och vi kan återigen se att boken speglar att mannen i samhället är normen. Det kan också analyseras ur ett genusperspektiv, fröken skulle kunna behövas som stöd för Kenta när han inte får tillträde till flickornas lek med dockor. Kenta befinner sig i en utsatt situation där det kan tolkas som att han behöver hjälp. Dock är inte fröken närvarande utan Kenta får klara sig själv. Här drar vi en parallell till vad Kåreland skriver om att pojkar i barnböcker tenderar att få mindre tröst och stöd hos vuxna biroller än vad flickor får (Kåreland 2005, s. 37).

I boken kan vi även se hur pojkar och flickor leker i enskilda grupper. Man kan tydligt se hur pojkarna spelar fotboll, krigar och har sönder saker och att de är aktiva, aggressiva, våldsamma och tävlande. Wahlström menar att pojkarna hela tiden har strid när de leker i grupp. De bråkar eller tävlar mot varandra för att bevisa sin maskulinitet. Om en pojke blir bedömd som ”flickaktig” är det nästan det värsta som kan hända (Wahlström 2003, s. 22).

Vi kan också se att när Kenta har provat flicklekar återvänder han gladeligen till det maskulina beteendet igen med att spela fotboll. Rörelsemönster kan enligt Kåreland, kopplas till genus. Hon konstaterar att pojkarna ofta beskrivs som snabbare och mer rörligare än flickorna (Kåreland 2005, s. 40).

Vi uppfattar boken som att text och bild för det mesta samspelta men det finns vissa texter i boken där vi kan tyda att Kenta är med i lek men bilden säger något helt annat på grund av att bilden visar Kenta i bakgrunden. Texten avslöjar inte Kentas riktiga känslor men bilderna visar att han verkar undra över något. Vi kan se att Kenta inte ler när han leker med pojkarna men vi kan utifrån bilderna se att barbieleken verkar intressera honom mera. Det står inte i texten att Kenta vill leka med barbiedockorna men det bilderna visar kan inte misstolkas. I slutet av boken när pojkarna kommer in och börjar klä ut sig kan vi se att pojkarna tar över och flickorna sitter i soffan och tittar på pojkarnas aktivitet. Nikolajeva menar att text och bild kan uttrycka två olika saker vilket kan skapa förvirring (Nikolajeva 2000, s. 22). Bilden visar att när Kenta är tillsammans med flickorna så har han ett leende på läpparna men utifrån texten kan vi inte tyda det på grund av att han måste anpassa sig till flickornas lek. Även om Kenta får vara som han är i boken så uppvisar hans lust till att leka feminina lekar som annorlunda och Kenta känner sig osäker inför sin lust att leka med barbiedockor. Boken avslutas med att när pojkarna har dansat färdigt med kjolarna går alla ut och spelar fotboll, genusordningen har återvänt och de maskulina förväntningarna uppfylls och återställs igen.

6.2 Vår reflektion

Vår reflektion om boken är att berättelsen i boken sker främst i bilderna. Om detta hade varit en bok utan bilder så hade handlingen och personskildringen kunnat tydas på ett annat sätt enligt vår mening därför att bild och text inte är överensstämmande. Det vi vill understryka med denna bok är att de flesta barn läser främst bilderna i böckerna och bara ser berättelsen som sker i bild. Boken beskriver en orolig pojke som får vara med om en påfrestning och en kamp för sina

rättigheter att få vara sig själv. Bilderna visar att Kenta borde smyga med denna längtan. Det är inte okej att leka med tjejerna och deras barbielek. När Kenta får modet att smyga in i tjejernas lek, hoppas vi som läsare att inte Kenta ska bli avslöjad. Vi menar att boken handlar om förväntningar och föreställningar som finns på killar respektive tjejer. Kenta bryter det så kallade genusordningen genom att han vill leka med dockor och tjejjänget. Vi tolkar att bokens tema är genus men fortfarande är de kvinnliga och manliga normerna väldigt tydligt i boken. Även om boken påtaligt beskriver hur förväntningarna är på pojkar och flickor kan vi se att oavsett om Kenta vill leka med barbiedockor så är fortfarande det kvinnliga och manliga tydliga representerade i boken. Men samtidigt kan vi anta att författaren genom Kentas agerande vill utmana den traditionella bilden av pojkar för han visar också mer känslomässigt sårbarhet, när han är rädd för kompisarnas reaktioner på hans lek med flickorna. Även om Kenta har så kallade feminina karaktärsdrag är könsrollerna inte omvända utan visar snarare att en pojke kan leka med barbiedockor och spela fotboll. Vi kan se att nästan alla personer i boken följer de gällande genusnormerna.

6.3 Kalle som lucia.

www.adlibris.com Kalle som Lucia 9789197668163

Boken handlar om Kalle som älskar att hänga ut genom fönstret och prata med alla grannar. Han bor tillsammans med mamma Katja och pappa Sven Olof. Kalle är glad för pappa ska var ledig hela långa jullovet och de ska baka ett stort pepparkakshus för pappa älskar att baka. Kalle väntar också på lottningen på vem som ska bli Lucia för han har en stor förhoppning att det ska bli han. Kalle kan se sig själv stå i sin luciaklädsel där han är magisk och strålande vacker med ljus i håret och ska få läsa sin alldeles egna skrivna dikt. Men oavsett att Kalle vann lottningen finns det gamla traditioner som anser att det ska vara en flicka som är Lucia. I boken får vi följa Kalles kamp mot skolans regler.

Omslaget på boken inbjuder till ökad nyfikenhet på innehållet. Bokomslaget är orange med stjärnor som gnistrar och en glad Kalle som får sin dröm i uppfyllelse, alltså att få vara lucia. Men denna dröm anses inte vara rätt genom de tillrådliga normer som skolan har. Det är en bilderbok med väldigt mycket text. Personlighetsuttrycken är mycket tydliga till exempel på sidan 26 i boken kan vi se Kalle strålar av glädje medan rektorn och fröken visar sin förskräckelse med hela ansiktet.

I boken har vi mött en fröken som verkar vara tillåtande och snäll, hon ler och klappar Kalle på huvudet men bildmässigt kan vi inte se det och det är som Nikolajeva beskriver om att text och bild samverkar ofta i olika grad när det gäller persongestaltning, händelseförlopp eller andra proportioner (Nikolajeva 2000, s. 16-21). Det kan vi se genom att bilderna och texten inte är symbolik med varandra. Vidare skriver hon att illustrationerna i en bilderbok kan förmedla karaktärens känslor och attityder genom poser, gester och ansiktsuttryck. (Nikolajeva 2000, s. 140). Vi kan tolka bilden på sidan 9 där Kalle blir glad över att se luciakläderna samtidigt ser vi en dam på bilden som ser förvånad ut av Kalles intresse. Men i vissa fall kan bilderna i boken innehålla symbolspråk och färger för att uttrycka något hos en karaktär. Det är först på sidan 14 som vi får se fröken illustrerad på bild och där kan vi se hennes förvåning när Kalle visar sig i luciautstyrelsen.

Rhedin påpekar att illustrationerna i en bilderbok ger texten ökad emotionell laddning och även förmedlar associationsmöjligheter till läsaren (Rehdin 2001, s. 60, 130). Detta kan tillämpas på hur fröken och rektorn illustreras i boken, det finns inte en enda bild där de ler eller ger honom positiv uppmärksamhet. Därför förmedlar boken en fientlig och negativ bild av fröken och rektorn. Deras kroppsspråk ger uttryck för att Kalle gör något de inte var beredda på, vilket i sin tur leder till att de blir negativt överraskade. Bilden vi ser av Kalle i långt hår kan ge uttryck för femininet och fröken och rektorn visar ett missnöje kring detta. Detta kan förstås i enlighet med såväl Nordberg som Kåreland & Lindh-Munther som konstaterar att feminina pojkar ses som något negativt och fel (Nordberg 2008, s. 124, Kåreland & Lindh-Munther 2005, s. 133). Svaleryd pekar på att omgivningen har förhoppningar och förväntningar och det begränsar pojkarnas möjligheter att överskrida könsgränser för pojkar ska utveckla sin manliga identitet och då blir det tabubelagt att uppträda ”flickaktigt” (Svaleryd 2002, s. 98).

Miljön och även bilderna är väldigt detaljrika, många utav bilderna i boken gör att läsaren får lust och nyfikenhet på att länge studera bilderna. Flera detaljer består av föremål som förknippas

med julfirandet som till exempel ljusstakar och lussebullar. Det kan i enlighet med Nikolajevas påstående, att miljön i boken ska överensstämja med berättelsen för att den ska vara trovärdig (Nikolajeva 2000, s. 123). Det stämmer överens med bilderna i boken där temat är lucia.

Kalle tittar i almanackan och det är femte december i dag och det är lottdragning vem som ska bli lucia. Åh vad Kalle vill bli lucia, han vill vara magisk och strålande vacker. Enligt Nikolajevas schema är det en kvinnlig egenskap att vilja vara vacker men samtidigt visar också Kalle på manliga egenskaper som är självständiga och aktiva (Nikolajeva 2004, s. 129). Han väntar förväntansfullt på vem som ska bli lucia i år och det visar sig att det är Kalle som är den utvalde. Vissa av barnen utbrister, ”han har ju för kort hår en lucia ska ha långt hår” (Skåhlberg 2009, s. 7). Även genom bokens bild förmedlas genusattribut och könskaraktäristiska drag vilket kan stärka den stereotypa uppfattningen om kön. Ur barnens synvinkel är långt eller kort hår det mest framträdande genusladdade attributen för man och kvinna. Den kvinnliga idealbilden illustreras med hjälp av genusattribut såsom smink, smycken och kläder. Den manliga idealbilden illustreras utifrån könskaraktäristiska såsom hår, muskler och skägg (Kåreland 2005, s. 72-73). I boken kan vi se att pojkarna och männen har kort hår och flickorna och kvinnorna har långt hår. Kalles pappa har skäggstubb och mamma har piercning och smink. Det som motsäger sig idealbilden av en pojke är att Kalle har en rosa klänning med vita prickar på.

Svaleryd framhåller att under uppväxten ges flickor en stor uppmärksamhet för sina yttre utmärkande egenskaper som att de är söta och fina i håret eller är fint klädda. Svaleryd antyder att det är en kränkning när ett barn tvingas uppleva att de är antingen en flicka eller pojke och att de inte kan vara både och (Svaleryd 2002, s. 17). Kalle säger att han ska skaffa peruk, fröken föreslår att Kalle ska vara stjärngosse med en strut med stjärnor på huvudet och Kalle utbrister nej, jag är väl ingen glass. Olofsson skriver att en pojke som har feminina antydningar riskerar att bli töntförklarad och utfrys i mycket större utsträckning än så kallad en pojkflicka. Budskapet blir då att en pojke som passerar genusgränserna är en mes och det är den värsta förolämpning en pojke kan utsättas för, alltså att vara ”tjejaktig” (Olofsson 2007, s. 48). Samtidigt påpekar Svaleryd att upprepande gånger ställas inför negativa reaktioner kan skapa otrygghet runt identiteten och det kan skapa prestationsångest och en tävlan om vem som är mest pojke (Svaleryd 2002, s. 17). Å andra sidan så tolkar vi att Kalle är trygg i sin identitet och han har också stöd från sina föräldrar och kamrater, därför vågar han stå emot fröken och rektorns åsikter.

Kalle är lycklig för att han är vald till Lucia av sina kamrater men rektorn och fröken sätter sig emot för att traditionen säger att det ska vara en flicka som är Lucia. Fröken förklarar att det är bestämt på skolan att Lucia måste vara en flicka, varpå Kalle enligt texten börjar gråta. Kalles klasskamrat Maja kommer genast och tröstar honom. Kalle utmanar normer kring kvinnligt och manligt genom att vilja vara Lucia. Och det är pedagogerna som vill stoppa detta, inte de jämnåriga kompisarna.

Edwards förklarar att om bilderna i boken ska fylla den pedagogiska uppgiften och stärka förståelsen av texten är det viktigt att text och bild samspelar med varandra. Hon betonar även att om vi ska få full insikt i berättelsen är det bra om vi tolkar text och bild på samma gång och inte tappar bort bildens uppdrag (Edwards 2008, s. 100). Vi kan inte se på bild att Kalle gråter eller blir tröstad av Maja utan vi kan se den lyckliga Kalle som står i dörren till klassrummet iförd i sin luciaklädsel. Kalles ledsamhet blir ”bara” en parentes genom att den inte gestaltas på bild. Kalles fröken kan ses som en motarbetare av könsöverskridande handlingar. Det kan tolkas som att hon vill leda Kalle till det maskulina lägret där han hör hemma enligt könskategoriseringen.

Davies menar att genom samvaron med vuxna lär sig barn de stereotypiska mönstren och får en uppfattning om de två könen, man eller kvinna. Barn möts av de vuxnas föreställningar om könet och därmed bemöts barn på vad som förväntas av hur de vuxna förhåller sig till om det är en flicka eller pojke (Davies 2003, s. 10). Liknande beskriver Svaleryd att yttre könsorganen gör att vi uppfostras till stereotypiska individer med förutbestämda uppgifter och roller. Rollerna förstärks av intressen, leksaker, färger samt språk. I mötet med andra människor påminns barnen av omgivningen vad det innebär att vara flicka eller pojke (Svaleryd 2002, s. 25). Även Kåreland frågar sig hur medvetna är barnen om kön? Vad har de för funderingar hur det är att vara flicka eller pojke? En forskning har visat att redan när barnen är riktigt små är de medvetna om att vi delar upp kön i fack. Hon nämner också att könsidentitet formas i sociala samspel med andra människor. Då är förskolan en viktig plats för barnen, det är där de provar sin könsidentitet tillsammans med andra barn (Kåreland 2005, s. 71).

Fröken bryr sig inte om tårarna utan skjuter iväg barnen till deras bänkar. Kalle visar sina känslor genom att börja gråta, han blir inte arg och skriker, vilket hade varit i enlighet med den maskulina normen. Såväl Toijer-Nilsson som Kåreland skriver om hur pojkar sällan visar andra känslor än aggressivitet i barnböcker (Toijer-Nilsson 1978, s. 17, Kåreland 2005, s. 37).

Kåreland tillsammans med Lindh-Munther hävdar även att pojkar som visar för mycket känslor anses ha ett icke önskvärt beteende (Kåreland & Lindh-Munther 2005, s. 133).

Kalle går med sina föräldrar i affärer där det finns olika fina peruker och till slut hittar han en perfekt peruk. Dagen efter vill han visa sina luciakläder för klassen. Kalle har svårt att själv ordna luciaklädseln så han ropar på hjälp och gymnastikläraren kommer och hjälper till. Genom att Kalle får hjälp av gymnastikläraren, som är manlig, tolkar vi att han är för jämställdhet. Svaleryd uppmärksammar att när ordet jämställdhet förstås rätt vågar människan göra egna val och känner att de har en frihet till att utveckla sina intressen och sin personliga förmåga utan bestämda genusroller (Svaleryd 2002, s. 36).

Kalle tar ett djupt andetag och öppnar dörren till klassrummet och börjar sjunga. Fröken lägger en hand på Kalle och påminner honom att det inte är Lucia och Kalle svarar att han vet men genom att han blev vald har han fixat en peruk med långt fint hår som han vill visa upp. Det ska vara en flicka som är Lucia säger fröken, det har skolan bestämt. Nikolajeva påpekar att det oftast är föräldrarna i pojkböcker som har förebilder på vad som är normen för flickor och pojkar (Nikolajeva 2004, s. 102). Relationen till föräldrarna är positiva, men relationen till fröken och rektorn är negativ och mer typisk för en pojkbok med begränsande regler och krav, istället övertar pedagogerna den hindrande rollen.

I den västerländska kulturen klär vi ofta barnen könskodat och klipper även barnen i könskodade frisyrer och har vissa ”pojke” och ”flicka” färger, det gör att man har olika förväntningar och begränsningar mot flickor så väl som pojkar (Eidevald 2009, s. 22).

Nordberg menar att om det nu är så att identitet inte är fastställt och självklart, utan något som uppstår via språket, och människor som startar genus och etnicitet, då borde det väl vara fritt fram för flickor och pojkar att välja sin egen plats i livet (Nordberg 2008, s. 46). På grund av detta anser vi att Kalle och Maja blir bemötta av rektorn och fröken på ett stereotypiskt och traditionellt sätt.

Kåreland och Werkmäster skriver om den ryska litteratur forskaren Vladimir Propp som har studerat texter där han har försökt finna grundläggande mönster för sagor som till exempel en kamp som ska utkämpas. Berättelsens personer tilldelas då olika roller som ska gestalta vad sagan vill berätta (Kåreland & Werkmäster 1985, s. 82). I samband med detta kan vi i bilderboken se genom text och bild på hur Kalle kämpar för sin rätt att få vara Lucia.

En vidare utveckling som Propp påpekar är att när en person som gör något som inte passar in i den rådande kulturen men fortsätter att vilja förverkliga sig själv men på vägen hindras av motstånd från omgivningen. Då kan huvudkaraktären mötas av rådande moral eller samhällsvärderingar. I händelsen kan vissa personer fungera som det yttre händelseförloppet och där kan man finna det egentliga temat som tillexempel kan vara förtryck eller frihet. (Kåreland & Werkmäster 1985, s.82). Kalles mamma, pappa och även kompisarna tvivlar aldrig på Kalles dröm att bli Lucia och det ger Kalle en styrka och trygghet att tillslut genomföra luciafirandet med att ta av sig peruken och vara sig själv som Lucia.

Kalles pappa och mamma är upprörda i boken och menar att Kalle blev vald, men rektorn hävdar att det är bra mycket vackrare med en flicka som Lucia än en pojke. Heldin menar att aktuella normer normaliserar bestämda uppföranden och ”förbjuder” andra. På så sätt kan man säga att det finns en gemensam kontroll inbyggd hos oss vuxna. Vad är det egentligen för dolda bestämmelser som finns för pojkar? Vilka är positiva och vilka är det som kan hämma pojkars villkor och chanser (Heldin 2010, s. 28). Även de mest hängivna försöken att ändra på genus uppfattning är genom uppfostran och det kommer nog att misslyckas. De stereotypiska egenskaper som man vill ändra på, kvinnligheten (skörhet, fixering vid utseende och familjeliv) och manligheten (våldsamhet, aggressivitet, okänsligheten) är de saker som barnen lättast tar till sig. Det är dessa egenskaper som gör det lätt för barnen att markera skillnaderna mellan kvinnligt och manligt (Davies 2003, s. 9).

När luciadagen kommer räcker fröken fram en stjärngossestrut till Kalle och hon ser nöjd ut. Men Kalle blir ledsen och tittar mot påsen han har med sig där peruken och luciakronan ligger. Kalle tänker att det här är sista chansen för det är bara sex åringarna som får gå i luciatåget sedan får man vänta tills man går i fyran. Svaleryds åsikt är att låta varje barn utveckla sin personlighet annars menar hon att barnen hindras av stereotypa genusstrukturer och därigenom sätter vi gränser för såväl flickor och pojkars olika chanser i deras utveckling (Svaleryd 2002, s. 44). När allt kommer omkring får inte Kalle och Maja sina önskningar uppfyllda och går inte heller in i diskussion med fröken och rektorn som fortfarande står fast för sina principer.

Kompisen Maja säger till Kalle ” jag är mycket hellre en glass med en strut så vi byter så du får vara lucia och jag en stjärnflicka” (Skåhlberg 2009, s. 23). Svaleryd skriver att man kan tänka genus i en pedagogisk miljö och synliggöra speciella mönster som finns för flickor och pojkar.

Det finns också många pojkar som ogillar att klättra i träd och flickor som dömer ut dockvrån och kastar sig in i en fotbollsmatch. Detta betyder att alla pojkar och flickor inte passar in i genusmönstret (Svaleryd 2002, s.14). Kalles handlingar kan förstås i enlighet med det som pojkar beskrivs göra i barnböcker, nämligen uppror mot vuxenvärldens regler (Kåreland 2005, s. 37, Nikolajeva 2004, s. 102).

Kalle anser sig vara en perfekt lucia för han har en så fin peruk men helt plötsligt inser han att han vill vara Lucia utan peruk så han kastar av sig peruken. Samtidigt kan vi se föräldrarna som jublar, rektorn ser jättearg ut och fröken är besvårad. Då händer det att alla pappor plockar fram sina luciakronor och sätter på sina huvuden eftersom de har längtat i så många år att få vara Lucia. Bokens sista bild visar på ett långt luciatåg där både text och bild förenas med en lycklig Kalle.

6.4 Vår reflektion

Det är en bilderbok med mycket text och fina bilder. Bilderna illustrerar inte alltid det texten säger. Av bokens trettiofyra sidor är Kalle ledsen och besviken på bara en bild och vi anser att det kan ge läsaren en oklar handling i berättelseförloppet. I boken kan vi se att Kalle får kämpa och längta för att få vara lucia. Det är tydligt i boken att det fortfarande finns stereotypa könsroller i förskolevärlden. Rektorn och fröken var styrda av de normer och osynliga regler som finns på förskolan och vågade inte låta Kalle vara Lucia. Som påföljd av detta kunde det bli så att Kalle hade blivit osäker och kuvad i sin roll som pojke. Men som tur var så har inte Kalle med sig de normerna hemifrån för hans mamma och pappa stöttar honom genom hela boken. Men samtidigt är det som Olofsson påpekar att pojkar agerar självständigt och de förlitar sig på sin egen förmåga som gör att de kan utöka sitt område och då ses som rebelliska (Olofsson 2007, s 70). Liknande kan vi se i bilderboken att Kalle för en kamp mot de traditionella mönster som förskolan har. Det visar sig att han hittar ett bra sätt att avsluta på och även får andra med sig på en förändring av det så kallade genusordningen.

6.5 Så gör Prinsessor

www.adlibris.com så gör prinsessor 9789127087194

Boken handlar om prinsessor i allmänhet och vad de gör i sin vardag. Till exempel när broar ska invigas då är det prinsessor som hjälper till att välja klänningar i sin stora garderob. Vi får följa en prinsessa genom hennes vardag från sängliggande till en hockeymatch. Prinsessor tacklas alltid hårdast och de är tuffa. När prinsessor är på resa så händer det att de måste rädda en hel by från farliga rövare, de måste även besegra drakar och rädda prinsar. Prinsessan lever i sin fantasivärld och efter en hård och tuff dag är det skönt att lägga sig, för så gör prinsessor.

Bokomslaget är rosa i två nyanser och används som bakgrund på hela omslaget. Högt upp i mitten på boken ser vi en leende prinsessa med blont hår och en guldkrona på huvudet. Hon är klädd i rosa klänning och skor med rosetter. Prinsessan har vingar och det tolkar vi som att prinsessan är änglalik med en ängels alla goda egenskaper. I hennes bakgrund syns en stor gul krona. Rhedin förklarar att ett bokomslag kan både var informerande och säljande. Den kan också utnyttjas som konstnärlig och berättande upptakt och kan även ge en försmak av illustrationernas stil, teknik och stämning. Omslaget är bilderbokens direkta ansikte utåt, den fungerar som en öppning in i boken. Den förklarar också bokens tidsepok och miljö (Rhedin 2001, s. 147). När vi ser bokomslaget blir vår slutsats att boken ska handla om traditionella prinsessor som enligt Nikolajevas schema över typiska egenskaper hos kvinnor/flickor som till exempel vacker eller passiv. Men när vi vänder till försättsbladet kan vi se det som Rhedin beskriver att bilden kan vidarebefordra bokens fortsatta handling som kan vara drama och tema (Rhedin 2000, s. 148). Då kan vi se en sammanbiten prinsessa med linne, shorts samt boxningshandskar och skor. Där kan vi tolka Nikolajevas schema över könens egenskaper och då kan vi plötsligt se manliga egenskaper som till exempel starka, hårda, aggressiva, tävlande och självständiga. Men fortsättningsvis ser vi även egenskaper på den kvinnliga sidan som att hon har en känsla för intuitiva vad som ska hända och där efter agerar hon.

I boken kan vi se att pojkarna och männen har mörka och dystra kläder som går i färgerna svart, blått och grönt. Vi möter också rövare och en sjökaptan som alla är män, en tolkning till detta kan vara att vi människor har en inre bild av hur vissa karaktärer ska se ut till exempel att en rövare och sjökaptan oftast är män. Likaså säger Davies att barn använder klädesdetaljer för att visa sitt kön. Enligt Davies är manliga symboler till exempel gevär, uniformer och superhjältekläder. Han menar vidare att barn även sammankopplar manligt och kvinnligt beteende som att pojkar kan springa omkring medan flickor sitter mest still (Davies 2003, s. 30).

Prinsesstemat går i rosa färger, vilket vi tycker är bra att författaren har valt att behålla den rosa färgen. Klänningar och färgen rosa anses vara flickigt i vårt samhälle. Vi vill hävda att det inte handlar om färgen på kläderna utan att en flicka ska få vara både stark och tuff. Följaktligen menar Ambjörnsson att redan på BB meddelas föräldrarna vilket kön de fått och även beskrivning av den lilla individen. Hon skriver om begreppet performativitet som används för att betona hur alla människor aktivt förhåller sig till genusordningen som effektivt gör något med både barn och föräldrarna och det handlar om psykologiska och sociala processer som aktiveras. Barnet kommer härnäst att införlivas i en hel värld av föreställningar om hur en pojke och en flicka ska förväntas bli (Ambjörnsson 2006, s. 136-137). Likaså anser Thomsson och Elwin-Nowak att könsidentiteten kan ses som något människor föds med och som var och en sedan utvecklar delvis sin personlighet och det är att vi föds med yttre karaktärsdrag som gör att omgivningen tolkar om det är en flicka respektive en pojke som fötts. De menar att då startar ”könspådraget” med hur barn kläds, tilltalas och får namn, det skapar kvinnligt och manligt könsmonster (Thomsson & Elwin-Nowak 2003, s. 21). Vi anser att prinsessan bryter mot normen när det gäller hennes personlighet som att vara modig, stark och självständig. Likartat visar Olofsson på med sin egen reflektion när hon beskriver hennes uppväxt med Bröderna Cartwright, där flickorna lekte tuffa lekar med ett vilt jagande på snabba hästar, vilt jagande med att skjuta på farliga skurkar (Olofsson 2007, s. 65.) Här kan vi se en liknelse med boken *Så gör prinsessor* men som vi ser det är det mer en saga med fantasinslag.

När boken beskriver prinsessans miljö som till exempel hennes rum, saker och hennes klädstil speglar fortfarande på kvinnliga egenskaper som vi tolkar det. Hon har en stor garderob där alla hennes kläder är rosa och smycken av alla dess slag och där förvarar även sina kronor. Hon har också guldgyllene hår som hon måste vårda ömt. Kåreland beskriver hur flickornas lekar omfattas av estetiska föremål där de bygger upp vackra scenbilder där de leker prinsessor, vackra damer men framförallt mammor och barn (Kåreland 2005, s. 69). En skillnad är att prinsessan

har rosa kläder och en stor garderob som vi förmodar att alla flickor önskar sig. Men som vi ser det söker hon efter spänning och äventyr och leker inte de typiska ”flicklekarna”. På samma sätt konstaterar Svaleryd att medierna i samhället påverkar oss på vad som ses vara manligt och kvinnligt. Reklamen som vuxna och barn ser varje dag är fulla av stereotyper, flickor gestaltas rosa och gulliga medan pojkar är mörka, farliga och aktiva. Pojkar utges för att ha bra självförtroende medan flickor anses ha mindre förtroende till sin egen förmåga (Svaleryd 2003, s. 74).

Vi får vi följa prinsessan genom boken där handlingen beskriver hur prinsessan på sin resa ska rädda världen. Boken beskriver när hon agera har hon ett aktivt rörelsemönster när hon ger sig ut på sina olika äventyr i den stora världen. Mot den bakgrunden skriver Ambjörnsson där hon ifrågasätter vad som sker med våra uppfattningar om könsidentitet om det är en flicka som uppträder stökigt i förskolan, klär sig i mörka färger och hellre spelar rugby än sitter i sandlådan och bakar tårter? Kommer då hennes beteende att påminna oss om att heteronormativitet inte är den givna normen längre (Ambjörnsson 2006, s. 139). På så sätt anser vi att prinsessan vågar ha sin egen personlighet och det verkar som att i hennes omgivning är det ingen som förmanar henne ”att så gör inte flickor”.

Det finns ingen vuxenkaraktär i boken som talar om eller tillrättavisar henne vad hon får göra eller inte göra utan hon verkar vara en självständig person som tar egna beslut och vågar stå upp för vad som är rätt eller fel. Å andra sidan framhåller Nettervik att i de typiska flickböckerna beskriver hon hur flickornas karaktärer ser ut. Det ska vara husliga, stillsamma, lydiga och skötsamma (Nettervik 2002, s. 111). Samtidigt kan vi se hur prinsessan ser möjligheten att grilla korv på drakens eld. Men också dra ett svärd mot farliga rövare, drakar och räddar prinsen. För prinsessan är ingenting omöjligt, i alla situationer hittar hon lösningar för att rädda alla.

Bakgrundsfigurer i boken framställs som könsstereotypiska och består främst av män och där bilderna visar hur kvinnor passar upp och tar hand om familjen och därmed förstärks könsrollerna. Nikolajeva påvisar att bilderboken har en unik möjlighet att visa bipersoner i bild som inte nämns med ord men skapar en extra betydelse för bokens handling. Dessa bipersoner kan bland annat bilda en kontrast till huvudpersonerna, fördjupa vår uppfattning av dels relationer med omvärlden eller bara ha en effekt som en trovärdig bakgrund (Nikolajeva 2000, s. 140). Utifrån texten kan vi inte utläsa det som bilderna i boken förmedlar, de ger dubbla budskap för att boken som vi uppfattar det är skriven ur ett genusperspektiv. Prinsessan visar manliga

egenskaper enligt Nikolajevas schema som vi redan beskrivit men bipersonerna i boken beskrivs fortfarande utifrån de traditionella kläd och könsrollerna.

Vid en situation i boken blir prinsessan och en folkgrupp hotade av hemska och hotfulla män. Illustrationerna av männen är gigantiska i storlek till skillnad från övriga personer på uppslaget. Vi uppfattar att författaren medvetet pekar på och vill förstärka männens farliga sidor genom att illustrera dem som ofantliga till storlek med ett abnormt utseende på bilderna. Vi drar därför återigen kopplingen till att mannen ställs som överordnad kvinnan, även i denna bok. Rithander understryker att i allmänhet har man större tolerans och förståelse med att pojkar är mer utåtagerande och tar mer plats än vad flickor gör. Den allmänna uppfattningen är att pojkar är livliga och busiga men inte flickor (Rithander 1991, s. 37).

Boken avslutas med att prinsessan räddar prinsen ur en grotta och på sista uppslaget kan vi se när prinsessan får sin prins och bildens bakgrund visar både rosor, rosa hjärtan och ett slott. Slutligen skriver Davies att samtliga människor kan identifiera sig som en man eller kvinna. Till och med om man blundar för könsorganen är det vanligt att kunna se vem som är vem. Människor framträder, klär sig och konstruerar sina liv efter den traditionella genusordningen. Fortfarande hänvisas barn till en av dessa kategorier. Det har ingen betydelse om barnen gör egna val eller får möjlighet till gränsöverskridande för barnen vet att de är tvungna att vara deltagare i den kategorin som samhället tilldelat dem (Davies 2003, s. 186). Likaså kan vi se att boken börjar väldigt traditionellt med att prinsessan gör typiska kvinnliga vardagsbestyr som exempelvis när hon väljer kläder, smycken och borstar sitt hår länge. I slutet på boken kan vi tolka att det fortfarande är det traditionella som gäller både mellan miljön och också bilden.

6.6 Vår reflektion

Vi får hoppas att boken fångar till sig de barn som tycker om färgen rosa och prinsessor för då får de möta en tuff och modig prinsessa. Vår bedömning är att det är bra att någon författare vågar trotsa de stereotypa könsroller och inte dela upp människor i fack då kanske vi skulle se en förändring i bilderboken. Vår åsikt är om inte läsaren ifrågasätter våra normer kommer det aldrig att ske en förändring. Det var även intressant att titta på hur de vuxna karaktärerna i boken skildras ur ett genusperspektiv. För vad vi kunde se så fanns det vissa traditionella familjeförhållanden som exempelvis bilden som visar kvinnan som håller i det lilla barnet. Även

när prinsessan spelar hockey är hennes motspelare endast män likaså när hon möter rövare och en sjökapten. Samtidigt överlistar prinsessan dem alla för hon har den starkaste och smartaste karaktären i boken. Det vi kan tyda är att författaren har tänkt kring jämställdhet som oftast förknippas med färger och kläder, men författaren vill nog poängtera vikten av att en flicka kan och får vara det hon själv vill oavsett om hon har rosa kläder eller inte.

7. Slutdiskussion

Vi anser att bilderboken är ett viktigt verktyg som ger barnen möjligheter att uttrycka sig med hjälp av texter, bilder och symboler. Vi har ifrågasatt vilken litteratur vi egentligen läser för barnen på förskolan och om vi ser kritiskt på innehållet i böckerna. Bilderboken beskriver den syn vi har på barn och hur det förhåller sig i samhället. Det har varit mycket intressant att tolka hur könsrollsmönster förmedlas i de tre bilderböckerna.

I vårt uppdrag genom läroplanen för förskolan är ett av målen att flickor och pojkar ska bemötas lika och få lika mycket utrymme på förskolan. Likaså beskriver den vikten av jämställdhet mellan könen.

Vuxnas sätt att bemöta flickor och pojkar liksom de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan skall motverka traditionella könsroller och könsroller. Flickor och pojkar skall i förskolan ha samma rättigheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller (Skolverket 1998, s. 4)

I förskolan kan vi inte utgå från att all litteratur vi läser för barnen är bra utan vi pedagoger måste läsa och granska med kritiska ögon. Vi måste vara medvetna om att vi inte ska förstärka flick- och pojköken genom att förmedla traditionella könsrollbudskap. Beroende på vilka böcker vi har på förskolan så är det av stor vikt att samtala med barnen omkring de böcker vi läser och att diskutera bokens innehåll. Det som sker i böckerna kan handla om historiska perspektiv och kan beskriva könsroller som återspeglar hur det såg ut på den tiden, och då menar vi att det kan ge ett tillfälle att jämföra hur det ser ut idag. Även kan man gå ett steg längre för att få ett mer jämställt förhållande. Till exempel kan pappan i boken laga mat medan mamma byter däck på bilen.

När vi har läst de tre böckerna upptäckte vi att det fanns en röd tråd i materialet som visade att de båda könen beskrivs på olika sätt både i text och bild, där vi kunde se flickor och pojkars

olikheter. Resultatet av analysen bekräftade att det fanns både könsmönster och stereotypa karaktärer i bilderböckerna. Vi såg också att författarna försökte problematisera och förändra könsrollerna i böckerna. Genom miljön och personidentifierande behålls de gamla traditionella könsrollerna och vi anser att genusperspektivdiskussionen inte helt togs på allvar i bilderböckerna.

Under vår analys har vi öppnat dessa böcker många gånger, tittat på bilderna och läst om texten för att ge böckerna en rättvisa i vår granskning. Vi har pendlat mellan det visuella och det verbala och särskilt tittat på huvudkaraktärerna men också på birollerna, och även på miljön. Vi uppfattar att den kvinnliga huvudkaraktären och bifigurerna i böcker fortfarande är könsbundna vad det gäller kläder och utseende. Det intressanta var att studera personerna i de olika typerna av böckerna hur deras handlingar gestaltas och vilka ideal som lyfts fram för pojkar respektive flickor. Huvudpersonerna i böckerna är oftast hjältar eller har en god relation med sin omgivning. Prinsessan i boken *Så gör prinsessor* domineras av äventyr, spänning, initiativkraft samt djärvhet som är egenskaper som gynnar pojkar. Vi anser att hon kan stå för den drivenhet och att hon vill bevisa vad en flicka kan oavsett om hon omges av rosa färger och kläder. För flickor kan ha en stark drivkraft på vad de vill göra och stå för det. Det är lättare för flickor att trotsa det stereotypiska karaktärsdragen och närma sig det mer ”pojktunga” än tvärtom. Kalle och Kenta ifrågasätts när de visar typiska kvinnliga egenskaper. Detta kan sättas i sammanhang med att det inte finns något som heter ”flickpojke”.

I bilderböckerna *Kenta och barbisarna* och *Kalle som Lucia* kan vi se att pojkarna framställs i en mjukare framtoning, inte som tuffa, utan de är emotionella, omtänksamma och lugna. Vi kan se att Kalle har fått könsutmanande kläder men samtidigt kan vi se att bifigurerna i boken har fortfarande traditionella utseenden och kläder, så är det även i *Så gör prinsessor* och *Kenta och barbisarna*.

Miljön i *Så gör prinsessor* går mest i rosa och fast det blir tuffa tag i boken kan vi se att miljön inte påverkas utan är stillsam och fridfull. Miljön beskrivs fortfarande i traditionella mönster och könsroller. I *Kenta och barbisarna* upplever vi att miljön är väldigt rörig och stöjt medan där flickorna är verkar det vara lugnt och fridfullt med klara färger. I *Kalle som Lucia* däremot påstår vi att miljön är väldigt traditionell med allt som har med Lucia och julen att göra förutom att pappa bakar pepparkakor och att Kalle som vill vara Lucia.

Vi kan fortfarande se att det finns läsningar i böckerna för om texten berättar hur till exempel Kenta och Kalle vill förändra könsrollsindelningen så finns det fortfarande i bilderboken motiv som visar på motsatsen. Därför är det av vikt att vi som pedagoger har en kritisk medvetenhet vilket gör att vi ifrågasätter innehållet i sagan med tanke på att det är förenligt med målet om ett mer jämställt förhållande mellan könen.

En vidare forskning är att undersöka barnens uppfattning om könsrollerna i böckerna och vad barnen tycker om hur personerna beskrivs i litteraturen och deras syn på flickor och pojkar.

8. Referenslista

Ambjörnsson, Fanny (2006). *Vad är queer*. Stockholm: Natur och kultur

Connell, Robert W. (2008). *Maskuliniteter*. Cambridge: Daidalos

Davies, Bronwyn (2003). *Hur flickor och pojkar gör kön*. Stockholm: Liber

Edwards, Agneta (2008). *Bilderbokens mångfald och möjligheter*. Natur och kultur Stockholm

Eidevald, Christian (2009). *Det finns inga tjejbestämmare – Att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek*. Jönköping: Jönköpings Universitet

Eidevald, Christian (2011). *Anna bråkar – att göra jämställdhet i förskolan*. Stockholm: Liber

Evenshaug, Oddbjörn & Hallen, Dag (2001). *Barn och ungdomspsykologi*.

Lund: Studentlitteratur

Helen, Eva & T Granholm, Magdalena (2007). *På genusäventyr – Metodbok för drama och genus i förskolan*. Stockholm: Natur och kultur

Hedlin, Maria (2010). *Lilla genushäftet 2.0. Om genus och jämställdhetsmål*.

Växjö: Linneuniversitetet

Hellsing, Lennart (1999). *Tankar om barnlitteraturen*. Stockholm: Rabén & Sjögren

Hirdman, Yvonne (2001). *Genus – om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber

Kåreland, Lena (2001). *Möte med barnboken*. Stockholm: Natur och kultur

Kåreland, Lena (2013). *Barnboken i samhället*. Lund: Studentlitteratur

Kåreland, Lena (2005). *Modig och stark – eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Natur och kultur

Kåreland, Lena & Brink, Lars (2005). "Boksamtal under mellanåren". I: Kåreland, Lena (red.) *Modig och stark – eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola* Stockholm: Natur och kultur

Kåreland, Lena & Lindh-Munther, Agneta (2005). "(S)könlitteratur i förskolan". I: Kåreland, Lena (red.) *Modig och stark – eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola* Stockholm: Natur och kultur

Kåreland, Lena & Werkmäster, Barbro (1985). *Möte med bilderboken*. Malmö: Liber

Nettervik, Ingrid (2002). *I barnbokens värld*. Malmö: Gleerups Utbildning

Nikolajeva, Maria (2000). *Barnbokens pusselbitar*. Lund: Studentlitteratur

Nikolajeva, Maria (2004). *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur

Nordberg, Marie (2008). *Maskulinitet på schemat – pojkar, flickor och könsskapande i förskola och skola*. Stockholm: Liber

Odelfors, Birgitta (1998). *Förskolan i ett könsperspektiv – Att göra sig hörd och sedd*. Lund: Studentlitteratur

Olofsson, Britta (2007). *Modiga prinsessor och ömsinta killar – genusmedveten pedagogik i praktiken*. Stockholm: Läraförbundets Förlag

Patel, Runa & Davidson, Bo (2011). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur

Rhedin, Ulla (2001). *Bilderboken på väg mot en teori*. Stockholm: Alfabeta Bokförlag

Rithander, Susanne (1991). *Flickor och pojkar i förskolan – Hjälpfröknar och rebeller*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag

Skolverket (1998). *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. (Reviderad 2010). Stockholm: Skolverket

Svaleryd, Kajsa (2002). *Genuspedagogik: En tanke- och handlingsbok för arbete med barn och unga*. Stockholm: Liber AB

Thomsson, Helen & Elvin-Nowak, Ylva (2003). *Att göra kön – om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*. Stockholm: Alberts Bonniers Förlag

Toijer-Nilsson, Ying (1978). *Berättelser för fria barn könsroller i barnboken*. Stockholm: Svenska Barnboksinstitutet

Wahlström, Kajsa (2003). *Flickor, pojkar och pedagoger*. Stockholm: UR

8.1 Analysreferenser

Gustavsson, Per (2003). *Så gör prinsessor*. Stockholm: Natur och Kultur

Lindenbaum, Pija (2007). *Kenta och barbisarna*. Stockholm: Rabén & Sjögren Bokförlag

Skåhlberg, Anette (2009). *Kalle som Lucia*. Uppsala: Sagoligt bokförlag